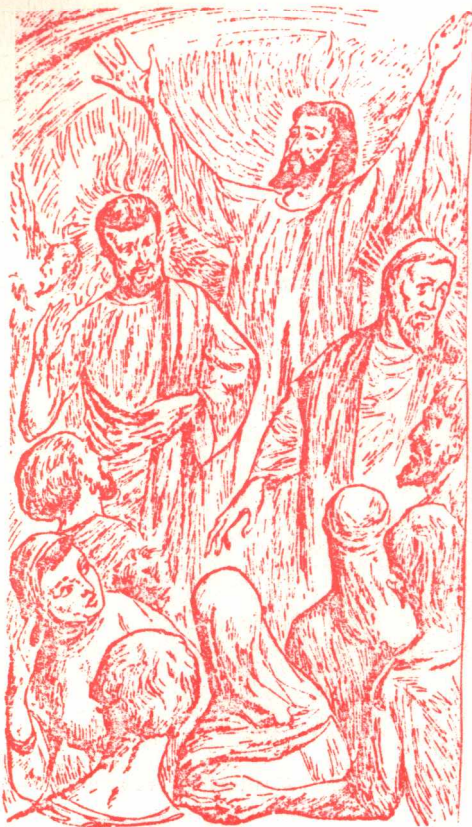


LELKIPÁSZTOR



EVANGÉLIKUS
LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

61. évf. IV. sz.
1986. április

TARTALOMJEGYZÉK

Lelkipásztor 1986. április hó

| | |
|--|-----|
| A Magyarországi Evangélikus Egyház állásfoglalása a Limai Dokumentummal kapcsolatban Tájékoztató bevezetés (D. Dr. Pröhle Károly)----- | 195 |
| Állásfoglalás----- | 196 |

TANULMÁNYOK

| | |
|--|-----|
| Luther teológiája és hatása (D. Dr. Pröhle Károly)----- | 199 |
| John Vikström: Látomás a prédikációról (Fordította: D. Koren Emil)----- | 213 |
| Merítettek-e az Újszövetség írói a csumráni irodalomból? I. (Tamásy Tamás)----- | 222 |

KÖNYVSZEMLE

| | |
|---|-----|
| Magyar Barth-Bibliográfia (Dr. Groó Gyula)----- | 231 |
| Fritz Riemann: Boldogságkeresés (Fordította: Dr. Bodrog Miklós)----- | 235 |

MEGEMLÉKEZÉS

| | |
|---|-----|
| 1944. Mementója: egyházunk és a zsidókérdés (Madocsai Miklós)----- | 243 |
|---|-----|

IGEHIRDETŐ MŰHELYE

| | |
|---|-----|
| Húsvét utáni 6. vasárnap (Szabóné Mátrai Mariánna)----- | 247 |
| Pünkösöd ünnepe (Zászkaliczky Pál)----- | 250 |
| Pünkösöd II. ünnepe (Bánfi Béla)----- | 253 |
| Szentháromság ünnepe (Táborszky László)----- | 256 |

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István
A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt.
Szerkesztőség és kiadó hivatal: 1088. Budapest VIII.
Puskin u. 12.
Tel.: 142-074

Eng.: EL/11/1976

Készült az Evangélikus Teológiai Akadémia offset gépén.
Eng.sz.: 4335
Felelős: Dr. Nagy István

ÁLLÁSFOGLALÁS

1. A Magyarországi Evangélikus Egyház Krisztus egy egyháza részének vallja magát, ezért a Krisztustól kapott közös küldetés és az emberiségért való közös felelősség tudatában törekszik a hit és a szolgálat egységére az egyházak között. Ezzel az elkötelezéssel veszünk részt az egyházak ökumenikus törekvéseiben, és örömmel fogadunk minden olyan lépést, amely közelebb visz az egyházak egységéhez.

2. A Limai Dokumentum többszintű és sokoldalú tanulmányozása alapján Isten iránti hálával állapítjuk meg, hogy az nemcsak egy a megszámlálhatatlan ökumenikus dokumentumok között, hanem új szakaszt jelez a keresztyénség egységtörekvéseiben. A keresztség, az úrvacsora és a lelkeszi hivatal értelmezésében az egyházak között sok egyezést és közeledést állapít meg. Ezzel megelevenítette, kimélyítette és tartalmassá tette az ökumenikus dialógust, ami a hívők széles köreiben őszinte örömet, de sokszor túlzott reménységet is ébresztett.

3. Sok évtizedes ökumenikus tapasztalataink, valamint az egyházak belső lehetőségeinek ismerete alapján úgy véljük, hogy még hosszú és nehéz az út az egyházak látható egységének megvalósításáig. De belátható időn belül megvalósítható és megvalósítandó célnak tekintjük, hogy az egyházak kölcsönösen elismerjék egymást Krisztus egy egyháza részének és valóságos egyháznak. Ehhez a kölcsönös elismerést célzó két- és többoldalú ökumenikus dialógushoz a Limai Dokumentumot elfogadjuk tárgyalási alapul, és csakis tárgyalási alapul, de nem fogadjuk el sem új közös hitvallásnak, vagy olyan iratnak, amelynek elfogadásától vagy elvetésétől függene az egyházak egymáshoz való viszonya.

4. A Limai Dokumentum az egyházak között a tanításbeli egyezésnek olyan mértékét tárja fel, amelyet az újszövetségi szentírás és evangélikus hitvallásaink alapján elegendőnek tartunk ahhoz, hogy az egyházak egymást egyházként elismerjék. Viszont a dokumentum egyrészt tartalmaz olyan megállapításokat, amelyekre vonatkozólag nem tartjuk szükségesnek az egyetértést az egyház egységéhez, mint amilyen pl. az úrvacsorával kapcsolatos anamnézis és epiklézis; másrészt figyelmen kívül hagy olyan tanításokat, amelyek nehezítik vagy gátolják az ökumenikus egységet, mint amilyen pl. a pápai hatalomról szóló tanítás, és végül kiegészítésre szorul egy olyan negyedik részzel, amely az apostoli közös hit értelmezését tartalmazza, minthogy a mi meggyőződésünk szerint is szükséges az egyház egységéhez az egyetértés nemcsak a szentségekre, hanem az apostoli hitre nézve, illetőleg hitvallásaink szóhasználatára szerint az evangéliumi tanításra nézve is.

5. Helyeseljük, hogy a Limai Dokumentum a keresztséggel kapcsolatban hangsúlyozza a lélek-keresztségneg és a lelki megújulásnak jelentőségét. De sajnálatos, hogy szinte meg sem említi az egyház etikai-tanító feladatát, amelyre Krisztus missziói parancsa a keresztteléssel együtt és egyenlő mértékben kötelezi tanítványait.

6. Elismerjük, hogy a mi egyházunk népének az eddiginélt nagyobb mértékben és tartalmi gazdagságának mélyebb ismeretével kell részt vennie az úrvacsorában, ahogyan ez a Szentírásnak és hitvallásainknak is megfelel. De észrevételezzük, hogy alig esik szó a dokumentumban az úrvacsorával kapcsolatos bűnbánatról. Ezenkívül a Krisztus haláláról való megemlékezés (anamnézis), valamint a Szentlélek segítségül hívása (epiklézis) értelmezését a dokumentumban nagy mértékben kérdésesnek tartjuk, és nem látjuk kellően megalapozottnak az újszövetségi apostoli hagyományban. A dokumentum szövegének gondos elemzése sem tudta eloszlatni bennünk azt a többfelé felmerült kétséget, hogy nem tevődött-e át a hangsúly Krisztus cselekvő jelenlétéről az egyház, ill. a gyülekezet, vagy a lelkész cselekvésére, amit az úrvacsora elnevezéssel szemben az eucharistia állandó és kizárólagos használata is jelez.

7. Egyetértéssel fogadjuk, hogy a Limai Dokumentum az egyházi hivatal szolgálati jellegét hangsúlyozza. Értékeljük azt a mértéktartást, hogy a három fokozatú hivatalt (püspök, presbiter, diakónus) nem tekintint az egység feltételének, bár ennek elfogadását nagyon ajánlja. Ezt a hierarchikus rendet az evangélikus reformáció és az Újszövetség alapján a dokumentum érvelése ellenére sem tudjuk elfogadni. Hasonlóképpen nem tudjuk elfogadni, hogy az egyház egysége és az egyházi hivatal érvényessége szempontjából döntő jelentősége lehetne a történeti folytonosságnak (az apostoli szukcessziónak). Sokkal inkább az a meggyőződésünk, hogy az apostoli hit folytonossága a döntő, és a Szentírás és hitvallásaink egybehangzó bizonysgtétéle alapján valljuk, hogy a mi egyházunk is az apostoli hitnek ebben a folytonosságában él.

8. Nem hagyhatjuk említés nélkül a Limai Dokumentumnak az úrvacsorával kapcsolatos radikális kihívását világméretű diakóniára a társadalmi, gazdasági és politikai életben. Ezt hálálisan igeneljük két megjegyzéssel, azzal, hogy egyrészt ennek a diakóniai magatartásnak a bűnbocsánat és a megtapasztalt megbékélés az alapja, másrészt, hogy az indítást erre a diakóniára nemcsak az eucharistiából, hanem az igehirdetésből is kapjuk. Viszont a dokumentum éppen a bűnbocsánatról és az igehirdetésről szólhatna többet és hangsúlyosabban.

9. A Szentírás alapuló és hitvallásaink bizonysgtétélenek megfelelő hitünk, meggyőződésünk és tapasztalásunk szerint Jézus Krisztusban nemcsak adva van az egyház egysége, hanem az élő Úr Jézus Krisztus cselekvő módon van jelen a világ-

ban és az egyházban, Szentlelke által téríti az embereket, és tereli egységbe széthúzásra hajlamos híveit. A Limai Dokumentum az élő Úrnak erről a cselekvő jelenlétéről az egyházi hivatallal kapcsolatban beszél leghatározottabban, az eucharistiánál egy mondatban tesz róla említést, a keresztségénél pedig szinte egészen hallgat róla. A dokumentum fáradtságos teológiai munkával megfogalmazott tételei a hívők számára alig tükrözik Krisztus egyesítő erejének átélését, pedig Jézus cselekvő és egyesítő jelenlétében látjuk az egyház egységének igazi garanciáját. Amikor a különböző egyházak képviselőiként és tagjaiként Jézus nevében együtt vagyunk, boldogan éljük át annak valóságát, hogy az élő Úr Jézus Krisztus egyesít minket már az igehirdetésben és az imádságban is. Végre meg kellene születnie annak az ökumenikus elszánásnak, hogy az egyházak kölcsönösen megnyitják az úrvacsorát az élő Úr egyesítő munkája számára, és ezt a döntést nem volna szabad az egység felé vezető út végére halasztani, hanem a megnyitott úrvacsorai közösség alapján kellene tovább haladni az egyházak teljesebb egysége felé. Egyházunk az élő Úr Jézus Krisztusba és az evangélium erejébe vetett hittel készen áll erre.

10. Egyházunk a felsorolt észrevételek és a fel nem sorolt fenntartások mellett is hajlandó a Limai Dokumentum alapján, vagy akár azon túlmenően dialógust folytatni bármely egyházzal a kölcsönös elismerés érdekében. Az ilyen dialógus sikeréért kitartóan imádkozunk az egyház Urával együtt, hogy megvalósuljon az ő akarata, és mindnyájan egyek legyünk.

Budapest, 1985. december 10.

PK.

*A Magyarországi Evangélikus Egyház
Országos Presbitériuma*

Luther teológiája és hatása

Ez a tanulmány bevezető előadásként hangzott el a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Emlékbizottsága Luther Márton születésének 500. évfordulója alkalmából 1983. december 15-én a Magyar Tudományos Akadémia kongresszusi termében rendezett tudományos konferencián.

A Luther-emlékév vége felé még távolról sem érett a helyzet a mérlektézisre. Néhány megfigyelést azonban talán már megengedhetünk magunknak.

Először: A Luther-év olyan általános és széleskörű érdeklődést keltett, amely messze túlment minden várakozáson és előrejelzésen. A könyvek, tanulmányok és cikkek olyan tömege látott napvilágot, hogy azok kiértékelése bizonyára sok időt vesz még igénybe. A publikációk jelentékeny része ugyan történeti jellegű, de ezek is - nyíltan vagy rejtetten - arról tanúskodnak, hogy Luthert - evangélikus és egyházi körökön túl is - még mindig aktuálisnak tekintik.

Másodszor: Ez az érdeklődés nem jelent mindig pozitív értékelést. Sőt evangélikus, és általában protestáns részről sokszor szólt meg deffenzív és tartózkodó hang Lutherrel szemben: nem tartjuk tévedhetetlennek, nem heroizáljuk, nem vállaljuk bozontos döntéseit, heves kifakadásait, egyoldalúságait stb. Sokszor világosabban fogalmazódott meg a tőle való elhatárolódás, mint az, amit tőle ma is tanulhatunk. Mintha teljesült volna sejtése és kívánsága: "Szerettem volna, ha könyveim mind, együttvéve meg sem születtek vagy eltűntek volna. ... Azzal vigasztalódom, hogy idővel mégis a feledés pora fedi be könyveimet, különösen azokat, amelyekben Isten kegyelméről valami jót írtam, - a többi bizonyára inkább megmarad" - írja Luther máró gúnnyal könyveinek első gyűjteményes kiadása elé 1539-ben.¹

Harmadik észrevételem: Még mindig nem sikerült túljutni azon a problematikán, amely századunk elején a Luther-renezsánszal adódott. Ennek képviselői a kultúrprotestantizmus társadalomtörténeti szemléletével ellentétben az ige teológiája felől közelítették meg Luthert. Újra "felfedezték" azt a Luthert, aki a kegyelmes Istenért folytatott harca közben érett az egyház reformátorává, és aki nem is akart több lenni. Ő az ige teológusa és az egyház teológusa: amennyiben mégis bele-szólt világi, sőt politikai kérdésekbe, akkor tkp. átlépte saját reformátori koncepciójának határait. Ez a szemléletmód elsősorban német területen volt jellemző, de hatása nálunk is érvényesült, és némelyek tudatában még mindig érvényesül.

A Luther-évet is erre koncentrálták, amikor mottóul az első parancsolat magyarázatát emelték ki a Kiskátéból: "Istent mindennél jobban kell félnünk, szeretnünk és benne bízunk." Ennek keretén belül a 16. századi egyházszakadással és következményeivel szemben különösen kiemelt témává lett "Az egyház reformációja és egysége."² Luthernek és a reformációnak ezzel a teológiai-ekkléziológiai értelmezésével szemben viszont széles közvélemény kérte, és kéri számon a lutheri reformáció híveitől a politikai és társadalmi felelősségvállalást. Ebben az irányban azonban elsősorban nem a teológusok, hanem történészek: irodalomtörténészek, művészettörténészek, társadalomtörténészek és nem utolsósorban marxisták végeztek komoly kutatást, és a lutheri reformáció hatásának sok tekintetben pozitív értékeléséhez jutottak. Számos magyar publikáció mellett alá kell húznunk, mint jelentős kezdeményezéseket, a debreceni párbeszédet, és különösen a soproni protestáns-marxista találkozót, amelynek tárgya a lutheri reformáció értékelése volt.³ De nem hagyhatjuk említés nélkül a kelet-németországi marxisták munkáját sem: pl. a tizenöt tételt Luther születésének 500. évfordulójára.⁴

Természetesen történtek jelentős kísérletek arra, hogy Luther teológiai alapállásából, "reformátori alapélményéből" levezessék a reformáció etikai-társadalmi hatását, vagy megfordítva, hogy a reformáció széleskörű hatását teológiai tartalmával is kapcsolatba hozzák. Mégis úgy látjuk, hogy Luther teológiai-igei és társadalmi-etikai megközelítésének belső összefogása még mindig messzemenően elvégzetlen feladat maradt. Ezért Luther teológiája és hatása címén most ezzel a kérdéssel foglalkozunk, annál is inkább, mert már több mint 30 éve egyrészt a Luther-reneszánsz és az evangélikus ébredés hatása alatt, másrészt szocialista társadalmunk és az emberiség iránti felelősségtudattal, e kettős elkötelezettségünkkel próbáljuk megközelíteni és megérteni Luther teológiáját és meghatározni helyünket: az evangélikus keresztyénység helyét és feladatát a mai világban.⁵

Abból indulunk ki, amivel Luther a nyilvánosság elé lépett 1517-ben: a 95 tétellel. Luther első reformátori szava Jézus szava volt - felhívás a megtérésre: "Amikor a mi Urunk és Mesterünk, Jézus Krisztus azt mondja: Térjete meg!, azt akarja, hogy a hívek egész élete megtérés legyen".⁶ Mögötte személyes küzdelem áll Istennel, az ő kegyelméért és szeretetéért. Nem sokkal a 95 tétel nyilvánosságra hozatala után így számol be erről lelki atyjának, Staupitz Jánosnak: "Emlékszem arra, tisztelendő atyám, hogy vonzó és üdvösséges beszélgetéseink során, amelyekkel engem az Úr Jézus olyan csodálatosan szokott megvigasztalni, egyszer szóba került a megtérés. Úgy fogadtuk tőled, mintha a mennyből szólnál, hogy a megtérés egyedül az igazságosság és az Isten szeretetével kezdődik. ... Ez a szavad úgy akadt belém, mint a hősnek éles nyila (Zsolt 120,4), és elkezdtem egymás után összehasonlí-

tani olyan íráshelyekkel, amelyek a megtérésről szólnak. És ez nagyon kellemes foglalkozás volt, mert mindenhonnan igék jöttek felém, beleillettek ebbe az értelmezésbe, és megerősítették azt. Az eredmény az volt, hogy míg ezelőtt az egész írásban nem volt keservesebb szó számomra, mint a megtérés, addig most semmi sem hangzik kellemesebben fülembé, mint a megtérés szó." Luther ezután arról beszél, hogy a megtérés, a metanoia az ember egész gondolkodásának, lényének megváltozását jelenti: új viszonyulást Istenhez, emberhez, világhoz.⁷ Mintegy 25 évvel később, 1545-ben Luther ezt a felismerést úgy írja le, hogy Róm 1,17-ben az "Isten igazsága" kifejezés, a *iustitia Dei* okozott súlyos lelki problémát, mert ebből azt hallotta ki, hogy Isten igazságosan ítél. Míg végre az ige folytatásából megértette, hogy "az igaz ember hitből él", vagyis, hogy Isten megmenti őt igazságával. Igazságossága tehát új tartalmat kap az evangéliumban: az Ő irgalmát jelenti.⁸ Ez a felismerés ugyanazt a fordulatot írja le, amit másutt megtérésnek nevezett. Luther reformátóri fellépésétől mindvégig hirdeti a megtérést, mégpedig mint az egész életen át tartó bűnbánatot és megtérést, még a hívők számára is. Ezt fejti ki Luther a keresztséggel kapcsolatban a Kiskátéban és a Nagykátéban, és középpontba állítja végrendeletszerű hitvallásában, a Schmalkaldeni Cikkekben.⁹

Luther teológiájának és hatásának összefüggését jól lehet szemléltetni a megtérés problémáján. Alig lehet kellőképpen leírni, milyen gyorsan terjedt Luther mozgalma. Néhány hónap alatt a 95 tételnek nemcsak a híre, hanem a szövege is eljutott az akkori egész világra.¹⁰ Mire vezethető vissza ez a nagy érdeklődés? Igazat kell adnunk annak a marxista megállapításnak, hogy Luther szándékán kívül kirobbantotta az első német korai polgári forradalmat.¹¹ De nem arról van szó, hogy Luther az evangélium és a megtérés hirdetése címén megengedhetetlenül átlépte az egyház határait. Hanem az egyház élete akkor - mint egyébként mindig is! - szorosan összekapcsolódott korának politikai, gazdasági és társadalmi viszonyaival. A búcsúcedulák árúsfítása elleni felszólalás közvetlenül érintette nemcsak egyes egyházi körök anyagi érdekeit, hanem a búcsúval és az érdemszerzéssel összefüggő egyházi rendszert is, amely átszötte az egész közéletet. Miután Luther kitartott meggyőződése mellett a pápával szemben is, feléje fordult mindazoknak a szimpátiája, akik valamiképpen már addig is bírálták a római egyház világiasságát és visszaéléseit, vagy akik szabadulni akartak az egyház világi uralmi igényeitől. De a leg-egyszerűbb emberek is megérezték Luther fellépésének következményeit, minthogy megszabadultak lényeges anyagi terhektől. Luther hatása tehát messze túlment a vallásos és teológiai érdekeltségeken.

Három szempontot azonban világosan kell látnunk. 1. Nem mindenki számára volt lényeges a megtérésre hívó szó, és nem is tértek meg tőle. Luther nagy hatásának egyik magyarázata

mégis az, hogy nem külsőképpen bírálta a visszaéléseket, mint ezt előtte már sokan tették, hanem vallásos, teológiai, hitbéli alapon. Az emberek jelentős része még mindig vallásos köztöttségű volt, és ezért számottevő hatótényező volt a reformáció terjedésében az a vallásos érvelés, hogy Krisztusért ingyen van a bűnbocsánat, tehát lehet jó lelkiismerettel el térni az egyházi hagyományoktól és előírásoktól. 2. Mivel a reformáció ügye közvetve sokakat érintett, sokan váltak Luther mellett társutasokká - hogy mai kifejezéssel éljünk -, de egyáltalában nem lehet azt mondani, hogy ez minden tekintetben kedvező légkört teremtett Luther reformátori működése számára. A társutasok csatlakozása egyrészt növelte az ellentétek felületét, másrészt sokszor Luther szándékától eltérő irányba vitte a reformáció mozgalmát, és sokban hozzájárult ahhoz, hogy egyházszakadás lett belőle. 3. Luther népszerűségével nem törődve tudatosan tartotta reformációjának eredeti irányát, és miközben konkretizálta a megtérés tartalmát az együttfutókkal, társutasokkal szemben is, azok családontan leváltak, - vagy most már igazán csatlakoztak hozzá: elfogadták a lutheri reformáció megtérésre hívó szavát.¹²

A megtérésre hívó szónek további története is van. Ha Luther egyre többet panaszkodik arról, hogy könnyelműen veszik az evangéliumot, és visszaélnek vele, akkor ezt nem lehet egyszerűen az öregezés jeleként elkönyvelni. Háttérben az a keserű tapasztalat áll, hogy a reformáció 20-25 éve alatt az evangélium hirdetése sokakat könnyelművé tett, és nem eredményezett igazi megtérést. A megtérésre hívó reformátori szót átfedték tanviták, egyházpolitikai készülődések és politikai mérkőzések. Mintegy 100 év múlva a pietizmus veszi fel újra a lutheri reformáció eredeti vonalát, és a megtérés sürgetésével nagyban hozzájárult az evangélikus egyház népének lelki megújulásához. Világosan kell látnunk, hogy nemcsak a történeti pietizmus, hanem a lutheri reformáció hajtóerői is hatnak az evangélikus evangélizációban, amikor mindenekelőtt bűnbánatot és megtérést hirdet.

A megtérés kérdése egy másik vonalon az egyházszakadás és az egyházi egység kérdéséhez vezet. Nem a megtérés hirdetése vezetett egyházszakadáshoz, hanem annak elutasítása. Emlékeztünk a Második Vatikáni Zsinat ökumenizmus dekrétumára, amely szerint a hívek és az egyház lelki megújulása az egyház egységének kiindulópontja és alapja. Emlékezetes marad az is, hogy a Luther-év wormszi záróünnepén Höffner kardinális - és csak ő egyedül! - idézte Luther 95 tételéből az első tételt: a megtérésre hívó szót, mondván, hogy Luther reformátori felhívása az egész egyháznak szól, mert az egész egyházat megtérésre hívja.¹³

Az egyházszakadás kérdése tehát azzal függ össze, hogy a megtérésre hívó szó nemcsak egyeseknek, hanem az egyház egészének is szól. Ennek megértéséhez tovább elemezzük és nyomon

202

kísérjük Luther ún. reformátori alapélményét. Amikor a félelmetes Istentől retteggve azt a sokszor idézett kérdést felteszi: "Hogyan kapok vagy szerzek kegyelmes Istent?" - akkor ebben nem valami túlzott érzékeny lelkeség agyréme, és nem is a szerzesi rendszabályoktól önkéntesen agyonsanyargatott középkori ember küzdelme szólal meg. Jól megfontolt, sokszorosán végigjárt ésszerű gondolatmenetek eredménye, vagyis igazi teológiai gondolkodás végső kérdése az, amely így következett: ha Isten valóban Isten, akkor mindenható is, akkor minden valóság és esemény mögött rejtetten jelen van, nemcsak passzív értelemben, mint végső létező, hanem aktív értelemben, mint állandóan cselekvő és alkotó, mindent mozgató Isten. Vele találkozunk, és ütközünk tehát mindenben a világon. "Az ész is elismeri - mondja Luther Erasmusnak -, hogy ha Isten isten, akkor ő cselekszik mindent mindenben", márpedig "íme, Isten úgy kormányozza ezt a testi világot a külső ügyekben, hogy ha az emberi ész ítéletére nézünk, és azt követjük, akkor kénytelenek vagyunk vagy azt mondani, hogy nincs Isten, vagy azt, hogy Isten igazságtalan."¹⁴ Ennek a logikai végkövetkeztetésnek az ellentmondásossága nem csökken, hanem még csak fokozódik, ha meghalljuk az evangélium hangját, amely arról szól, hogy Isten, és pedig egyedül ő az, aki üdvözít, és hogy az az ő akarata, hogy minden ember üdvözüljön. Ha ugyanis ez igaz, akkor a kegyelemnek ez a felajánlása is igazságtalannak tűnik: miért nem üdvözít mindenkit, miért nem teremtett újjá mindent már régen?¹⁵ Luther ezt a kérdést az ige alapján teszi fel, és az ige alapján próbálja megoldani. Téved az - mondja Erasmusnak -, "aki nem tesz különbséget a hirdetett és az elrejtőző Isten között, vagyis Isten igéje és maga Isten között. Isten sok mindent tesz, amit igéjével nem tár fel. Sok olyant is, amit akar, de amiről igéjében nem szól. Nem akarja a bűnös halálát igéje szerint, de akarja kikutathatatlan akarata szerint. Az igére kell tehát néznünk, és azt az akarátát érintetlenül hagyni, mert az ígétől kell vezetnünk magunkat, és nem a kikutathatatlan akaratótól."¹⁶

Ilyen és hasonló gondolatmenetek vezetnek be Luther Isten-tapasztalatának és reformátori felismerésének mélyére. Szerinte tehát, ha végiggondoljuk az Isten-kérdést, ha igazán gondolkodó teológusok vagyunk, akkor értelmünk alapján vagy tagadunk kell Istent, vagy igazságtalannak kell tartanunk őt, de akkor az már nem Isten, hanem démon. Luther azonban tovább viszi a gondolatmenetet. Minden értelmes és igaz megfontolással szemben, de azok igazságának fenntartásával, a kinyilatkoztatott Istenhez kell tartanunk magunkat, az emberré lett Istenhez, Jézus Krisztushoz. Ez természetesen ismét megfoghatatlan értelmünk számára.¹⁷ Hiszen az az Isten, aki mindenképpen Ura, és aki világhalkormányzásában annyira érthetetlen, hogy kegyelme is igazságtalannak tűnik: ez az Isten hogyan fogadhatja el az embert annyira, hogy szolgájává lesz, és érte önmagát adja oda? Ezt a feszültséget csak a hit bírja ki, amely az elrejtőző és megfoghatatlan Istentől az evangéliumban hirdetett Istenhez menekül, és újra meg újra azt ragadja meg. "A hit a nem látható

dolgokra vonatkozik - idézi Luther a Zsidókhöz írt levelet (Zsid 11,1) -, hogy tehát helye legyen a hitnek, szükséges, hogy minden, amit hiszünk, elrejtett legyen. De nem lehet jobban elrejtetni, mint az ellentétes tárgy érzékelés vagy tapasztalás alá. ...Isten ezért rejti örök jóságát és irtalmát örök harag alá, igazságosságát igazságtalanság alá. A hit legmagasabb foka: hinni, hogy irtalmas az, aki olyan keveseket üdvözít, olyan sokakat elkárhoztat; hinni, hogy igazságos az, aki akarata szerint szükségszerűen kárhozatra méltókká tesz minket. Ha tehát bármilyen értelemben fel tudnám fogni, hogyan lehet az az Isten irtalmas és igazságos, aki ekkora haragot és ellenérzést mutat, akkor nem volna szükség a hitre." 18

Rendkívül izgalmas Luther reformátori alapélményének továbbható erővonalát nyomon kísérni a reformáció és az egyház történetében. Ennek a mindenható és félelmetes Istennek a képe tovább él Kálvinban, a predestináció tanában. Tovább él a 90. zsoltár éneklésében, hiszen Luther egyebek között ezt a zsoltárt is idézi. Folytatódik a vonal Kierkegaardon keresztül a dialektikus teológiáig, valamint az egzisztencializmuson át Sartre-ig. De az is igaznak bizonyult, hogy az Isten-élménynek ez a kettőssége, a belső feszültség az értelem számára ellentmondásosan félelmetes Isten és Krisztus keresztjében is rejtetten irtalmas Isten képe között, csak hitben viselhető el. Amint elgyengült a Krisztus-hit, elviselhetetlenné vált az ellentmondásosan félelmetes Isten képe, és a "vallás" Isten rettenetes szentségének elhomályosításával racionális gondviseléshitté és deizmussá laposodott, vagy az ellentmondásos Isten-kép elvetésével filozófiai ateizmusba ment át, ahogyan ez nem véletlenül éppen a német filozófiában jelentkezik legkövetkezetesebben, és ahogyan ezt a lehetőséget Luther - mint idéztük - Erasmusszal folytatott vitájában előre jelezte. Talán az sem véletlen, hogy feltűnően sok az Istennel tusakodó ember a magyar evangélikus-protestáns költők és írók között Balassitól Berzsenyin és Adyn át napjainkig, és még több az egyszerű hívők között, akik ezt a vívódásukat nem tudják írói módon kifejezni.¹⁹ Válságos időkben és válságos helyzetekben mintha dominálna a lutheri kettős Isten-élmény félelmetes oldalának hatása.

Luther Isten-élményében a reformátori áttörés azzal történt, hogy a félelmetes Istennel szemben megtalálta a Krisztusban irtalmas és ember felé forduló Istent. Ebből a reformátori áttörésből következik a lutheri teológia messzeható kettős sajátossága: Krisztus-központúsága és ember felé fordulása, világiassága.

Krisztocentrikusságra idézzük Luther egy minket közlelő érdeklő asztali beszélgetését: "Egyszer egy magyar furcsa, alkalmatlan és szükségtelen kérdéseket tett fel Márton doktornak. A doktor erre így szólt: Bárcsak megmaradnánk Isten ki-

nyilatkoztatott akaratanál. Mert Isten mindent, amit tudunk kell, megmutatott Krisztusban. Őt kell hallgatnunk. Ő ezeket a kérdéseket mind jól fel tudja oldani. Isten Krisztusban mindent meg akar adni nekünk, ha igaz hittel megalázzuk magunkat előtte. Ezt azonban nem akarjuk, és ezért Krisztuson kívül és nélküle tiszta bolondok vagyunk, és a mierttel foglalkozunk: Miért teszi ezt Isten így, miért engedi azt úgy történni? Mert mi is szeretnénk egy kicsit benne lenni a játékban."²⁰

Krisztus megtalálásához Luthernél szorosan kapcsolódik a világ felé fordulás. A sok közül idézzük egyik jellegzetes kijelentését: "Tudd meg, hogy Istennek szolgálni semmi más nem jelent, mint embertársadnak szolgálni, és szeretetben jót tenni gyermekkel, nővel, szolgálával, ellenséggel, baráttal, különbség nélkül bárkivel, akinek testi és lelki szüksége van rád, ahol testileg és lelkileg segíthetsz. Ez Isten szolgálata, és ezek a jó cselekedetek."²¹

Mivel a krisztocentrikusság és a világ felé fordulás tűnt újnak és lutherinek, ez hatott erőteljesebben és egyoldalúan, míg megérkeztünk a krisztionizmusig, az Isten nélküli Krisztus-hit teológiáig és az általános emberszeretet és világiasság prédikálásáig. Ez azonban Luther reformátori alapélményének eltorzulását jelenti. Luthernél nem homályosul el a világban félelmetesen cselekvő Isten élménye, és ezért a hit megtartja dinamikus küzdelmes mozgását a világ valóságában rejtetten jelen lévő Istentől a Krisztus felé. Világiassága pedig éppen ebből a sajátos Isten- és Krisztus-hitből táplálkozik. Igehirdetésének, teológiájának az adja varázslatosan vonzó élet-szerűségét, sajátosan lutheri elevenségét, hogy az egyház és a világ, a hívő és az ember minden kérdését közvetlenül viszonyítja Istenhez és Krisztushoz. Ezt a lutheri Isten-élményt és kegyességet, életérzést és életvitelt mélyrehatóan terjesztette évszázadokon át Luther kátéja a Tízparancsolat magyarázatában: "Istent féljük (!) és szeressük, és ezért cselekedjük a parancsolatokban kifejezett akarata a világban, mindennapjainkban." Nem lutheri és nem evangéliumi, ha ebből a hármasságból csak a középső marad meg.

A belső feszültséggel teljes Isten-tapasztalás lényeges következménye az a kettősség az egy Isten működésében, amit kétféle világkormányzásnak nevezünk, és ebből adódik továbbgyorsult az egyházi hatalomnak, másrészt a világi hatalomnak meghatározása és elhatárolása, ugyanakkor egymásra utaltsága is: "Gondosan meg kell különböztetni és fenn kell tartani ezt a két kormányzást: az egyiket, amely kegyessé tesz, és a másikat, amely külső békét teremt és korlátozza a gonosztságot. Egyik sem elegendő a másik nélkül a világban. Mert Krisztus lelki kormányzása nélkül Isten előtt senki sem lehet kegyessé a világi kormányzás révén. Viszont Krisztus kormányzása nem érvényesül minczen ember felett, hanem a keresztyének vannak mindig a legkevesebben, és ők a nem keresztyének között élnek. Ha tehát a világi kormányzás vagy törvény egyedül uralkodnék, akkor minden tiszta képmutatássá válnék, még akkor is, ha azok

magának Istennek parancsolatai volnának. Ha pedig egyedül a lelki kormányzás uralkodik az országban és a népen, akkor zabolát eresztenek a gonoszságnak, és teret kap minden gazság, mert azt (a lelki kormányzást) az egész világ nem fogadhatja el, nem is értheti." ²² Ez az idézet egymagában is elég világosan mutatja, hogy nem felel meg Luther elgondolásának sem az egyházi és a világi hatalom összekeverése vagy egyesítése, sem azok elkülönítése, mintha közülük sem volna egymáshoz. Azok sajátos kettőssége és egysége a Lutherre jellemző sajátos kettős Isten-tapasztalásban gyökerezik. Talán ezért értették meg olyan nehezen és értették félre olyan gyakran a kétféle kormányzásról szóló nyilatkozatait. Viszont éppen ezért nehéz kimutatni, hol érvényesült valóban Luther elgondolásának hatása.

Luther szerint egyedül az egyháznak adatott az evangélium ismerete és szolgálata. Egyedül az egyház hirdeti az emberré lett Istenről, a keresztre feszített Úrról szóló igét. ²³ Egyedül az egyház feladata az, hogy az Istennel tusakodó és az Istennel szemben álló embert megtérésre hívja, és elvezesse a ki nyilatkozottat Istenhez, a szolgáló Úrhoz, "hogy egészen az övé legyek, az ő országában őalatta éljek, és neki szolgáljak mindenkori igazságban, ártatlanságban és boldogságban, ahogyan ő feltámadt a halálból, él és uralkodik örökké" - ahogyan ezt Luther a Kiskátéban mondja. Ami az egyes emberre áll, az érvényes az egész egyházra, mint a hívők közösségére is. Az egyháznak nincs más hatalma, mint az evangélium szolgálata, és ebben is egészen alá van rendelve Isten hatalmának, amely egészen átadatott Jézusnak. ²⁴ Még az egyház sem úr a lelkek felett, az egyháznak szolgáló egyházzá kell lennie. ²⁵ Mivel pedig az uralkodás kísértése állandóan nemcsak veszélyezteti, hanem meg is téveszti az egyház tagjait ugyanúgy, mint vezetőit, az egyháznak egyenként is, és mint közösségnek is újra meg újra meg kell térnie szolgálatra.

Az egyház ilyen értelmezésének történeti jelentőségére néhány kérdés formájában világítok rá. Vajon nem úgy van-e, hogy a nagy egyházszakadás Kelet és Nyugat között hatalmi harcok közben történt, - még ha lelki hatalomról volt is szó? Vajon nem az volt-e a 16. századi szakadás hátterében, hogy a hivatalos egyház nem tudta vállalni, hogy sem a lelkek, sem az igazság felett nincs hatalma? Nem az volt-e a háttérben, hogy a tanítói hivatal és a zsinat nem tudatosította Jézustól függőségét? És a reformáció egyházainak további forgácsolódása mögött is nem az állt-e, hogy mindegyik azt vélte: hatalmában tarthatja az igazságot és a lelkeket? És megfordítva: nem kell-e azt mondanunk, hogy a szolgáló egyház jézusi modelljéhez való megtérésen át vezet az út az egyház egységéhez? A lutheri reformáció az egyház megtérését célozta, nemcsak a római katolikusokét, hanem a reformációhoz csatlakozókét is.

Luther Isten kettős kormányzásáról szólva nemcsak az egyházi hatalom, hanem e világi hatalom értelmezésére is rávilágít. Istentől van a világi hatalom, - mondja Luther -, akár egy birodalom élén áll valaki, akár polgármester egy városban, akár családfő a házában.²⁶ De egyértelműen következteti ebből azt is, hogy ez a világi hatalom szolgálatra kötelez: az igazságos rendet, a rábizottak jólétét kell biztosítania. "Mindén úr és fejedelem kötelessége az övét megvédeni és számukra békét teremteni: ez az ő hivatásuk. ... Az úr és a fejedelem nem önmagáért való személy, hanem másokért van, hogy szolgáljon nekik, vagyis védje és oltalmazza őket."²⁷ Ahogyan Isten - az ige nélkül is - gondoskodik a világról, úgy kell a világi hatalomnak gondoskodnia az alárendeltekéről.

De Isten a hatalommal senkit sem tesz istenné. Lehet a hatalommal visszaélni, de Isten akkor más hatalmat támaszt fel ellene: "Azt pedig tudnotok kell, kedves uraim: Isten intézi úgy, hogy az emberek nem képesek, nem akarják, nem is kötelesek többé eltérni a ti dühöngő önkényeteket. Nektek kell megváltoznotok és engednetek Isten igéjének. Ha nem teszitek szívesen és készségesen, akkor kénytelenek lesztek megtenni erőszak és pusztulás következtében. Ha ezt nem ezek a parasztok hajtják végre, mások fogják végrehajtani. És ha ti valamennyit agyonveritek, ők akkor is veretlenek. Isten másokat támaszt fel, mert ő akar titeket megvérsen és meg is fog verni. Nem a parasztok azok, kedves uraim, akik szembenállnak veletek. Maga Isten száll szembe veletek, hogy számon kérje a ti önkényeteket. ... Isten kövekből is támaszthat parasztokat, és viszont egy paraszt által százat is megölethet a tieitek közül, úgyhogy kevés lesz minden páncélotok és haderőtök."²⁸ Luther méltán beszél többször is arról, hogy előtte alig emelte valaki is olyan magasra a felsőbbtség tisztességét, annak isteni hivatását.²⁹ De ennek hatása is sokszor eltorzult, és rá hivatkozással kiragadott idézetekkel igazolták nem egyszer az abszolút uralmat és önkényt. Kétségtelen az, hogy a Szentírás alapján hangsúlyozza a felsőbbség iránti engedelmesség kötelezettségét, de mindig szól annak határaitól is, és legalább ilyen nyomatékosan figyelmezteti a hatalmon levőket is: legyenek igazságosak, és szolgálják népük javát: "Ahol az uraság és felsőbbség nem szereti népét, és azt tekinti egyedüli gondjának, hogyan élje világát, és nem azt, hogyan emelje népe jólétét, akkor már meg is bukott, és felsőbbsegi hivatását lelke kárára gyakorolja. ... Isten a számadást hivatásáról és szolgálatáról tőle fogja követelni, és senkitől mástól."³⁰

Csak futólag jegyzem meg: sajnos ritkán idézik, milyen keményen szólította fel Luther az urakat a parasztháborúval kapcsolatban is bűnbánatra, megtérésre, irgalmasságra és méltányos megegyezésre. Egy szakaszt már idéztünk a parasztháború elején kelt békefelhívásból. Amikor már dühöngött a bosszúállás az urak részéről, így összegezi a maga szerepét: "Kettőt szerettem volna: a parasztokat csitítani és a tisztességes felsőbb-

seget tanítani.³¹ Minthogy a parasztok nem akarták elfogadni, megkapták jutalmukat. Az urak sem akarják meghallani: nosza, majd ők is elveszik jutalmukat. De kár volna, ha a parasztok gyilkolnák meg őket: ez semmiség volna (ahhoz képest, hogy) pokoli tűz, győtrelem és fogcsikorgatás lesz jutalmuk a pokolban örökké, ha meg nem térnek."³² A nagy tragédia után Luther még inkább sürgette a korábban már kifejtett iskolázási és kulturális program végrehajtását, mivel közvetlenül tapasztalta a nép műveletlenségének tragikus következményeit. Nehéz lemérni, hogy itt mennyiben érvényesült Luther hatása a történelem folyamán. Egyrészt tőle függetlenül indult mozgalmak is rész vettek tervének megvalósításában, másrészt ott is érvényesülhetett hatása, ahol már nem hivatkoztak rá. Luther mindenestre hozzájárult ahhoz, hogy az egyházi és világi hatóságok vállalták a nép művelésének feladatát. Viszont kérdezhetjük: érvényesül-e Luther hatása, amikor az ő prófétai bátorságával kell szólni a vezetők és a nép lelkiismeretéhez a visszaélések ellen és a béke érdekében?

Amikor Luther Istennek a kettős kormányzásáról szóló nézetét tárgyalják, sokszor idézik azt a mondását, hogy a világot nem lehet az evangéliummal kormányozni: "Igyekezzél, - mondja Luther -, és töltsd meg a világot először csupa igazi keresztényekkel, mielőtt őket keresztényi és evangéliumi módon kormányozod. Ezt azonban sohasem fogod elérni, mert a világ és a tömeg nem keresztény és az is marad. ... A kereszténynek - mint mondani szokás - távol élnek egymástól. Ezért a világban nem lehetséges, hogy keresztény kormányzás általános érvényű legyen az egész világra, de még csak egy országra vagy az emberek nagyobb csoportjára sem. Mert mindig sokkal több a gonosz, mint az igaz. Egy egész országot vagy a világot az evangéliummal kormányozni ugyanolyan, mintha egy pásztor egy akolba zárna farkasokat, oroszlánokat, sasokat, bárányokat, hogy szabadon futkossanak egymás mellett."³³ Ezt sokszor úgy értelmezik, mintha a keresztény embernek a világ világiasságát annyira komolyan kellene vennie és elfogadnia, hogy a világban és a közéletben világi módon kellene gondolkodnia és cselekednie.

Luthernek az állásfoglalását akkor értjük helyesen, ha a reformátori kettős Isten-élményének megvilágításába helyezzük, amelynek - mint láttuk, - egyik kisugárzása az Isten kétféle kormányzásáról szóló tanítása. Isten világhalkormányzásának félelmetes és érthetetlen titka az, hogy nem tette és nem teszi a világot egy csapásra keresztényé, Krisztus-hívóvé, pedig az evangéliumban hirdetteti, hogy akarja minden ember üdvösségét.³⁴ Krisztusnak és evangéliumának titka pedig az, hogy keresztényként kell élnie a tartósan nem keresztény világban. Itt azután sajátos párhuzamba kerül a hit és a szeretet. Ahogyan a hitnek dinamikus vívódásban kell meggyagadnia a félelmetes Istennel szemben Isten kegyelmét Krisztusban, úgy kell a szeretetnek is dinamikus vívódásban szeretnie a világot

anélkül, hogy alkalmazkodnék hozzá. Luther ezt így látja: "Magadra és a magadéra nézve az evangéliumhoz tartod magadat, és elszenveded az igazságtalanságot mint igaz keresztyén; A másikra és a másikéra nézve a szeretethez tartod magadat, és nem tűrsz el semmi igazságtalanságot embertársad ellen: ezt az evangélium nem tiltja, sőt egyenest parancsolja."³⁵

Luther ezt az elvet érvényesíti a legszélesebb körben, amikor a szülők, az előljárók, a kereskedők, a katonák vagy a felsőbbség hivatásáról szól, amennyiben keresztyének akarnak lenni. Vállaljanak minden áldozatot, és ne keressék a maguk hasznát, de ha másokról van szó, akkor a szeretet jegyében küzdjenek az igazságosságért, és ehhez vegyék igénybe a világi hatalom törvényes eszközeit is. Ebből a sajátos kettősségből adódik az is, hogy Luther prófétai kritikája mindig a keresztyéneknek, az egyházon és a magát keresztyénnek mondó társadalmon csattan, és Krisztus követését nem a világon, hanem a hívőkön kéri számon. Viszont állandóan - a Kis és Nagy Kátéban egész népszerűen is³⁶ - arra buzdít, hogy a keresztyének képezzék magukat és gyermekeiket, és vállalkozzanak közéleti feladatokra a nem keresztyén világ iránti szeretetből. Krisztus követésének ezt a sajátos ellentmondásosságát - e felől Luther nem hagy kétséget, - csak élő hitben lehet elviselni. Klasszikus tömörséggel fejezte ki ezt az ellentmondásosságot: a keresztyén ember hite által szabad ura mindennek, szeretete által pedig szolgája mindennek.³⁷ Erre a hitre és szeretetre pedig naponként meg kell újulni. Így értette Luther azt, hogy "a keresztyén ember egész élete megjérés legyen."

Most már csak azt kérdezzük, hogyan hatott tovább Luthernek ez a teológiája a történelem folyamán? Rejtetten kétségtelenül, de látványosan, kimutathatóan alig. Amikor Luther a teológiájában nem keresztyén világgal számolt, mintha már a mi korunkban járt volna. Talán ezért nem értették. De Jézus közelében is járt. Talán ezért követhető ma is olyan nehezen. Nekünk irányt mutat.

D. Dr. Prónle Károly

JEGYZETEK

1. Luther, WA 50,657; Luther M. művei, I:1904:10. - Külön tanulmányt érdemelne az a kérdés, hogy miért valósult Luther az emlékéiben is olyan sokszor a történeti valóságot és a tényleges arányokat súlyosan torzító negatív megítélésben. A VI. Luther-kutató kongresszusról szóló egyik beszámoló ezt a sajátos jelenséget "az önmarcangoló német büntudatra" vezeti vissza (Luth.Mh.1983/10:446). Ez a magyarázat azonban nem kielégítő, mert nemcsak német jelenségről van szó. Egyebek között

pl. a magyar rádió is jónak látta közvetíteni Luther és Münzer fiktív párbeszédét M.V.Kratochwilltől, a televízió pedig kétszer is bemutatta a J.Osborne drámája alapján készült amerikai Luther-filmet: mindkettő súlyosan vét a történeti igazság ellen, és a Luther-gyalázás határát súrolja.

2. A német evangéliumi egyházak közös mottója az egész Luther-évre: "Gott über alle Dinge fürchten, lieben und vertrauen!" A nyugatnémet evangéliumi egyházak Luther-évet záró wormsi ünnepi zsinatának főtémája pedig: "Reformation und Einheit der Kirche".

3. A Debrecenben 1981. szeptemberében rendezett protestáns-marxista valláselméleti szünpozion anyaga megjelent a "Marxizmus - kereszténység - protestantizmus" című könyvben (Bpest, Kossuth, 1982). A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Sopronban 1983. október 24-25-én rendezett tudományos ülészakának témája volt "Luther Márton és a magyarországi reformáció", anyaga megjelent a Világosság 1984. januári számában.

4. Megjelent németül: Einheit 1981/9:890-903; magyarul: "Tételek Luther Mártonról - születésének 500. évfordulójára" címen, Theol. Szemle 1982/2:65-72., fordította P.K.

5. Luther teológiájának és hatásának összefüggéséből itt csak néhány alapvető szempontot tudunk kiemelni. Részletes vizsgálatot igényel az a sokat vitatott kérdés, hogy mennyire és mire terjed ki Luther hatása. Sok mindent javára vagy számára írnak, ami nem tőle ered, minthogy személye, teológiája és működése mindmáig az ellentétes megítélések keresztútjében áll. V.ö. Pröhle Károly: A Luther-kép a múltban és jelenben, Világosság 1984/1:9-17. - Hartmut Löwe/Claus-Jürgen Roepke Hrgsg.: Luther und die Folgen, München 1983.

6. WA 1,233; Luther M. művei, I:1904:17.

7. WA 1,525k; Luther M. művei, I:1904:35k.

8. Luther előszava latin műveinek első kiadásához, WA 54,185k.

9. Luther Márton négy hitvallása, 1983:21; 94; 242-244; 290-299.

10. A Luther-kép stb., i.m., Világosság, 1984/1:9.

11. Tételek Luther Mártonról stb. Theol.Szemle 1982/2:65.

12. További két szempont figyelembe vétele még bonyolultabbá teszi Luther hatásának mérlegelését: 4. Bár Luther mindvégig tartotta reformátori alapirányát, mégis más hatást sugároz a fiatal, a működése tetőfokára jutott és az öregedő Luther.

5. A lutheri reformáció címét viselő mozgalomban Luther hatása sokféleképpen keresztteződik munkatársai és más tényezők hatásával, nem egyszer Luther intencióitól eltérően.

13. "Találva érezzük magunkat mindenekelőtt azért, mert Luther felhívása a reformra hangzott a mi egyházunkban, de a felelősök nem azonnal és nem megfelelő érzülettel ragadták meg. 'Amikor a mi Urunk Jézus Krisztus ezt mondja: Térjete meg! - akkor azt akarja, hogy a keresztyének egész élete megtérés legyen.' Luther 1517. október 31-én kelt 95 búcsútétele közül ez az első tétel áll a reformáció kezdetén. Akkor a még ketté nem szakadt keresztyénséghez intézett felhívás volt ez, ma pedig katolikus és evangélikus keresztyénekhez intézett kérdéssé lett: elfogadjuk-e, hogy ez az üzenet megragadjon és bensőleg megváltoztasson minket." Höffner kardinális, a Német Püspöki Konferencia elnöke üdvözlő beszédéből Wormsban 1983. október 30-án a Német Evangéliumi Egyházak szinódusának ünnepi aktusán.

14. Luther: De servo arbitrio, 1525, WA 18,784.

15. i.m. WA 18,684.

16. i.m. WA 18,685.

17. "Mi azt mondjuk, hogy az isteni felség ama titkos akaratáról nem szabad vitatkozni, és hogy az emberi elme... foglalkozzék inkább a testté lett Istennel, ahogyan Pál mondja, a keresztre feszített Jézussal: benne van a bölcsesség és ismeret minden kincse - de elrejtve." i.m. WA 18,689.

18. i.m. WA 18,633.

19. Berzsenyi sok versét, köztük a Fohászokodás-t is, Kazinczy kihagyásra ítélte. Berzsenyi elfogadta a mester ítéletét, de a Fohászokodás megjelentetéséhez ragaszkodott. Levelezése és a vallásról írt prózai töredéke mutatja, hogy egyetlen vallásos ódája belső világának lényeges részét tárja fel. Hozzá hasonló lelkeséggel Vas, Rábaköz és Kemenesalja evangélikus népénél találkozhattunk. Luther távoli hatása?

20. WA TR 4009.

21. WA 10 I 2,168k.

22. Luther: Von weltlicher Obrigkeit, 1523, WA 11,252.
Luther M. művei, III:1906:372k.

23. "Aki meg akarja találni Krisztust, annak először az egyházat kell megtalálnia. Az egyház pedig ... a Krisztus-hívők gyülekezete. Hozzájuk kell csatlakozni, és meg kell nézni, hogyan hisznek, élnek és tanítanak. Krisztus kétségtelenül ott van közöttük." WA 10 I 1,140.

24. "Isten egyedül és maga akar az egyházban kormányozni és tanítani. Ezt a kormányzást soha sem engedte át, nem is adta ki kezéből." Wider Hans Worst, 1541, WA 51,533.

25. "Senkit sem szabad a hitre és az evangéliumhoz kényszeríteni." Ordnung des gemeinen Kastens, 1523, WA 12,12. - "A hit senkit sem akar az evangéliumhoz kényszeríteni és odahajtani, hanem mindenki számára szabaddá akarja tenni és rábízni: aki hisz, az higgyen, aki jön, az jöjjön, aki kívül marad, maradjon." WA 10 III, 139.

26. Nagykáté 1529: az 1. és a 4. parancsolat magyarázata: Luther M. négy hitvallása, 1983:131,154kk.

27. Ob Kriegsleute auch in seligem Stande sein können, 1526: WA 19,648. Luther M. művei V:1910:36.

28. Ermahnung zum Frieden, 1525, WA 18,294kk; Luther M. művei, IV:1908:215kk; C1 3,49)

29. Von weltlicher Obrigkeit, 1523, WA 11,247kk; Ob Kriegsleute stb., 1526, WA 19,625; Wider Hans Worst, 1541, WA 51,536.

30. Das Magnificat, 1521, WA 7,602.

31. Előzőleg már szólt arról, hogy a vérengző és bosszúálló urakat vérebeknek és vadállatoknak tekinti: Őket hiába tanítaná, mert az ördögre hallgatnak.

32. Ein Sendbrief, 1525, WA 18,401.

33. Von Weltlicher Obrigkeit, 1523, WA 11,251k.

34. De servo arbitrio, 1525, WA 18,685k.

35. Von weltlicher Obrigkeit, 1523, WA 11,255.

36. Luther Márton négy hitvallása, 1983:80,121,159.

37. i.m. 33kk.

Látomás a prédikációról

(A Suomen Kirkon Pappisliiton Jassenlehti /a finn egyház lelkes-egyesületének lapja/ 6-1985. számából fordította D.Koren Emil)

A prédikáció szükséghelyzetét és krízisét egyházunkban ma egyetlen szóval lehet érzékeltetni: steril... Ami steril, nem közvetít fertőzést, nem szül életet.

Az a prédikáció, amit én keresek, az fertőz és életet szül.

Az utóbbi években nézetem szerint kezdtek kibontakozni az ilyen prédikáció körvonalai. Nem tudom, merjem-e ezt látomásnak nevezni. Ennek az előadásnak a címe, amit úgy kaptam, felbátorít, hogy annak nevezzem. Remélem, most átadhatok valamit ebből a látomásból. Bátorkodom hinni, hogy ez azért lehetséges, mert sokan közületek már hallottak ilyet. Hiszem, hogy egyet s más tanúsíthattok abból, amit magatok is megálmódtatok Isten élő igéjének élő meghirdetéséről.

A feltámadásról szóló beszélgetés velünk

Nem valamiféle ismert prédikáció-teóriával kezdem. Nem szándékozom azok közül a prédikáció-típusok közül sem válogatni, amelyeket a homiletikai iskolák kínálnak. Egészen más a kiindulópontom.

Abból az egyszerű és gyakran elfeledett tényből indulok ki, hogy általában a mi prédikációink, a vasárnapi igehirdetésünk, annak a napnak a reggelen hangzik el, amelyen Jézus feltámadott a halálból. Ezt annak a hallgatóságnak mondjuk el, amely a feltámadott, élő Úr köré gyülekezett. A prédikáció tehát annak a következménye és tünete, hogy az Úr jelen van.

Egy lelkes számára az a legerősebb és legsorsdöntőbb "eltévelyedési" pont az istentiszteleteiken, amikor belép a sekrestyébe, útban az oltártól a szószék felé. Az oltárnál a lelkes a textus felolvasásával és az imádsággal az Isten és a gyülekezet találkozásának a közvetítője. A prédikáció célja ennek a dialógusnak, ennek a drámának a közvetlen folytatása. De nem így értik ezt ma az egyházban. A dialógus megszakad az ének után. A kezdő liturgia Istentől jövő beszéde a prédikációban beszédé változik Istenről. Egyszerre a lelkes úgy kezd beszélni Istenről, mintha Isten távol volna. A prédikációból előadás lesz, amely a távol lévőről szól, az ő lényéről, érzéseiről, gondolatairól, reményeiről és programjáról. Az előadása, vagy eszmeifuttatása után a pap ismét a sekrestyébe megy, s visszatér az oltárnál Istenhez, a közben megszakadt beszélgetés folytatásához. A liturgiának és a prédikációnak a különállása még szembeötlőbb akkor, ha a liturgus és az igehirdető nem azonos személy.

Amikor a prédikáció ily módon elszakad és elkülönül a gyülekezet és az Úr beszélgetésétől, elveszti az első és döntő feltételét. Az, hogy a prédikáció része a gyülekezet és feltámadott Úra

találkozásának és együttlétének, teszi éppen prédikációvá és különbözteti meg az előadástól és elbeszéléstől.

A prédikáció a gyülekezet szabad és spontán beszélgetése feltámadott Urával. Abban különbözik a liturgiától, hogy emez kötött beszélgetés, ill. megszólítás.

Ezzel összefüggésben emlékeznünk kell arra, hogy a homiletika (a prédikálás tana, tanítás a prédikációról) a "homília" görög szóból származik, ami eredetileg egységet, együttlétet jelent. Ez ennek megfelelő ige szabad beszélgetést, akadálytalan együttlétet jelent.

Ez azt jelenti, hogy az igehirdetőnek rendszerint két csatornán kell haladnia. A prédikálás időszerű és konkrét formát ad Isten beszédének, a hallgatókat segíti, hogy észrevegyék, meghallják és megértsék Isten beszédét, Isten igéjének különleges módozatát. A prédikációnak ugyanakkor együtt kell haladnia a hallgatók helyzetével és szóhasználatával, vagyis a hallgatók élményeivel, kérdéseivel, szükségével, szorongásaival, várákozásával és reményeivel.

A prédikáció együttvándorlás és beszélgetés a hallgatókkal úgy, hogy az esemény Emmaus első húsvéti találkozását ismétli mindig megújuló feltámadás napjaként, minden vasárnapon: a hallgatók megtapasztalják, hogy az Úr maga vándorol és beszélget velük, és hogy az Úr velük van, még mielőtt felismernék. Velük van, mielőtt a "záró oltári szolgálat" befejeződnék, az emmausi asztalnál. A prédikáció tehát - mint mondtuk - a Feltámadott beszélgetése velünk, a feltámadás napján.

A Teremtő beszélgetése velünk

A feltámadott Úrban magával Istennel találkozunk, azzal az Istennel, aki teremt, fenntartja, őrzi, gondolja és megváltja az életet, és mindent, ami világunkban és a világmindenségben van. Az elvilágiasodás legjellemzőbb és legsorsdöntőbb következménye az, hogy Isten állandó jelenlétének gondolata elveszett, gyakran még az egyház köreiben is. Az elvilágiasodás erősebben érinti az első hitágazatot, mint a másik kettőt. Ez rendkívül élesen kiütöközött az utolsó évtizedek igehirdetéseiben. A szekularizáció következményei legláthatóbbakká mindenekelőtt Isten törvényének hirdetésében váltak. A törvény hirdetésében az általános parancsokról, elvekről és eszmékről van szó, akkor is, ha utalás történik a Tízparancsolatra, vagy a törvény összefoglalására: a szeretet kettős parancsára. A törvény meghirdetésével a távol lévő Istenről van szó, s az ő általános szent akarataról. Ez önmagában igen természetes és érthető abban a lelki levegőben, amelyet a felvilágosodás és annak deizmusa teremtett, de szentírásiilag ez üres és nem is valami lutheránus. Az az Isten, akiről Luther azt tanította, hogy megtaláljuk a világban és a Szentírásban, mindenekelőtt jelenlévő és élő, itt és most működő és beszélő Isten.

Ez döntő feltétele az élő törvény meghirdetésének. A Biblia és az értelem által cselekvő Isten jelenlétéről van szó, Isten beszédéről, Isten kihívásáról, Isten gondoskodásának megvalósulásáról azon valóság közepette, amelyben a hallgatók vannak. Eppen ezt bírálta Luther meghirdetni többek között a tanítvánnyá elhi-

vásban: a felebarát hiánya és szüksége nem csupán a szeretet parancsának konkretizálásában van, hanem hogy Isten beszél-e hozzánk. A dán K.E. Løgstrup ezzel összefüggésben arra a kétségtelen tényre utal, hogy nekünk embereknek a kezünkben van egymás élete, boldogsága, és jövője, függetlenül attól, hogy akarjuk, vagy sem. Így van az a házasságban, a családban, munkahelyen stb. Ebben láthatjuk jelét a szeretet univerzális törvényének, amely a gyakorlatban gondoskodást jelent, egymás figyelembe vételét, a felclősség hordozását.

Az ember értelme valóban nem vallja ezen univerzális törvény adójának Istent, mégis egyesülnie kell ennek a törvénynek a bensejével. A nagy parancsolat (Mt 7,12) igazságát igazolni lehet tisztán észalapon.

A prédikációban Isten általános törvényének megjelenéséről van szó, a konkrét egyes parancsolatok formájában. Itt arról van szó, mint mondtuk, hogy a hallgatókat segítsük identifikálni Isten egyenes és személyes szavát azokban a konkrét életválasztási és megőrzési kötelezettségekben, amelyeket a hallgató megtalál a saját helyzetében és környezetében. A prédikáció arról szól és azt célozza meg, hogy az ember mit láthat, tapasztalhat, ismerhet meg. Gyakran a prédikátor bemutatja, hogyan megy az élet szilánkokra, s hogyan záródik le a jövőndő, ha az ember vét a szeretet ellen, az igazságosság, a valóság, a becületesség és hűség parancsai ellen.

Ha Isten törvényét és Isten parancsát helyesen prédikálják, a hallgató tanúsíthatja: ez éppen az én helyzetem, ez így van. A hallgató megtapasztalja, hogy Isten valóban ismeri őt. Mi is hisszük, hogy ez nem történhet meg Isten Szentlélekének közlése és az ő leleplező tette nélkül. Hiszük azt is, hogy a Szentlélek az embert fel tudja készíteni, hogy helyesen lássa az evangélium vigasztalásának és szabadító erejének szükségét. Ez azonban nem szabadítja fel az igehirdetőt annak kötelezettsége alól, hogy megpróbálja legyőzni alapvetően a törvény hirdetésének vérszegénységét és sterilizását, s hogy átfurmálja azt a hallgatókra, és ható, beszédes eszköze legyen a jelenlévő Istennel folytatott dialógusnak.

A prédikáció - felelet a kérdésekre

Mondhatjuk, hogy a törvény hirdetésének feladata megtalálni, igazolni és formálni azokat a kérdéseket, amelyekre az evangélium feleletet ad. Ezen kérdések kiegyenlítésének fontossága kifejeződik annak formálásában, ha a prédikációt beszélgetésnek fogjuk fel, amelyben a legmélyebben az Isten és az ember közötti dialógusról van szó. Minden beszélgetésben mindkét fél megtapasztalja, hogy őt komolyan veszik, és hogy találkozik a másikkal. Különb a dialógus csak külsőleges, formájára tekintet nélkül csak monológ, egyoldalú beszéd.

Jean Paillard atya, aki Finnországban is működött, később pedig több éven át a stockholmi teológiai intézetben tanított,

foglalkozott ezzel a kérdéssel néhány évvel ezelőtt az exegetikáról és igenirdetésről szóló előadásában. Többek között ezt mondta:

" A missziói prédikátor nem monologizál. Dialógusra van szükség. Az élő dialógus azt kívánja, hogy mindkét fél ismerje egymást. Ez annyit jelent, hogy a missziói prédikátor kiindulópontjának tartja a másik fél kérdéseit és kétségeit. Éppen az övét. - Életfontosságú csak akkor lesz az evangélium, ha az kérdésekre adott feleletté válik. Mi keresztyének azt mondjuk, hogy váltást hozunk a világnak. Csináltunk egy váltás-örjáratot. - Most ott tartunk, hogy a tengeri veszedelemben lévőket figyeljük, mikor indulunk hát útra és hol lépünk akcióba. Az elvezők közül vészkiáltásukban a helyet, ahová dobunk kell a mentőövet. Más szóval: a másik indítja a beszélgetést. A kezdemény a hallgatóink kezében van."

Odadobjuk a mentőövet, ahol a fuldokló van, vagy oda, ahol a mi elképzelésünk szerint lennie kellene? A hallgatók kérdéseire felelünk, vagy a magunkéira?

Néhány évvel ezelőtt ezt a kérdést Svédországban megvizsgálták. Az eredményt Linköpingben terjesztették elő a kerületi közgyűlésen: "Att predika idag" (Hogyan prédikálunk ma? Szerk. Sven Ingebrand 1973.). A vizsgálódásban többek között a papok felfogását összemérték a hallgatók várakozásával a valóságnak megfelelően. Tíz közül hat lelkes azon a véleményen volt, hogy a prédikáció "értékesebb kell legyen, mint bármi más nyilvános beszéd". De kitűnt az is, hogy ilyen elvárás a kerület egyházi népénél csak három volt tíz közül. És csak egy a tíz közül kívánta azt határozottan a prédikációtól. A kerület lelkeszei közül hat a tízből azt hitte, hogy a hívek gyakran megkérdézik "híhetek-e bűneim bocsánatában?". Am kiderült, hogy csak négyen teszik fel ezt a kérdést maguktól. A prédikátor tehát kiindulópontul úgy gondolkodik hallgatósága felől, amely nem valós. Épp ezért ne csodálkozzunk, hogy mivel 258-at analizáltak a linköpingi kerületben elhangzott prédikációk közül, azt a végső következtetést vonták le, hogy a tradíció, vagyis a prédikáció öröksége ezeknél az igehirdetéseknél sokkal jelentősebb, mint a prédikációt hallgató emberek.

Általában az emberek azt várják, hogy az igehirdetés érintse az emberi élet különböző kérdéseit. Az egyház népének is ennek megfelelő a várakozása, de ezek az emberek különösképpen is azt várják, hogy a prédikáció bibliamagyarázat is legyen. Nem tartják, hogy a bibliamagyarázat és a kérdésekre összpontosító prédikáció ellentétben állna egymással. A kérdések eldöntését egyszerűen a Bibliától várják.

Nyilvánvaló, hogy a kérdések, amelyek az emberekben élnek, s amelyekre feleletet várnak, mindenekelőtt a bizonytalanság, az elkülönülés és a magányosság, a sikertelenségtől való féle-

lem, a betegségtől s a haláltól való félelem, az emberektől s a jövőtől való félelem, az alkalmatlanságból eredő különböző szorongások, a világban való szenvedés és az élet céltalansága. Ez a kerületi jelentés kifejezi, hogy az ilyen kérdésekkel megterhelt emberek "egységbe vonják az olyan prédikációkat váró embereket, amely segít megérteni azt a helyzetet, amelyben a hallgató van, amely segíti megérteni a hallgatót önmagával, de ami ugyanakkor megszabadítja őt a gyötrő nyugtalan-ságtól és a benső ellentmondásoktól".

Ilyen várakozások között a prédikációt hallgató ember hogyan hallja meg a bűnről és kegyelemről, vétkeiségről és bűnbocsánatról szóló igehirdetést? A vizsgálat azt igazolta - s ez önmagában nem meglepő - hogy az embereknek nehéz felfedezniük a saját kérdéseiket és prédikációban emlegetett vétkeiségük közötti kapcsolatot. Ennek megfelelően a hallgatónak nehéz felfedeznie a bűnbocsánatnak bármilyen döntő jelentőségét a maga kérdéseire nézve - az említett kerületi tanulmány szerint ez azt jelenti, "hogy az evangélium hirdetésének legnagyobb nehézsége megrajzolni világosan az evangélium voltaképeni bensejét - a váltságot - és alkalmazni azt az emberek élet-helyzetére".

A törvény és evangélium: a jövőben és reménységben

A legnagyobb nehézség tehát ebből a kérdésből fakad, hogy mit jelent az evangélium az ember valóságos napi kérdéseiben. Minden további nélkül le kell szögezünk, hogy a törvény és evangélium hagyományos hirdetése sok hallgatót egyáltalán nem érdekel. Olyan kérdésre kapnak benne feleletet, amit fel sem tettek - tekintet nélkül arra, hogy az igehirdető mit mond.

Meg merem mégis kockáztatni, hogy a törvény és evangélium kérdése a mai ember egyik legközpontibb és legkonkrétabb problémáját érinti: a jövő kérdését, a reménység kérdését. Jean Paillard mondja a fentebb említett előadásában, hogy a mai ember mindenekelőtt a reménységet keresi. Figyelmeztet arra, hogy jellegzetesen épp ez volt az őskereszténység igehirdetésének a veleje.

A "Preaching the Story" (1980) könyvében M.J. Neidenthal elmondja, hogy miképpen kapcsolódik a törvény és evangélium kérdéséhez a jövő és a reménység kérdése. A törvény a jövőt a múlttól teszi függővé: ha elbuzs, bocsánatot kapsz. Ha hiszel, megtapasztalhatod Isten jelenlétét. Ha szereted felebarátodat, igazi, valódi keresztényen leszel. A törvény tehát az embert és a jövőjét a múlthoz köti, ahhoz, amin nem lehet már változtatni. Így a jövőn sem lehet változtatni. Semmiféle új kezdet nem lehetséges. Ez a törvény kemény logikája. Neidenthal a "the grammar of the law" jelenségét használja. Mivel a múltunk mindig tartalmaz mulasztásokat, hibás cselekedeteket és nem sikerült dolgokat, a jövőnk tele van szorongással és félelemmel. Így tehát a törvény egyszerűen reménységbe és halálba vezet. A jövő lezárt jövő. Ráadásul a törvény nem tudja megteremtteni azt, amit kíván és fordítva.

Szeretetet követel, de nem tud szeretetet teremteni. Hitet követel, de nem tud hitet fakasztani. A törvény steril. Nem ad életet és jövőndőt.

Az evangélium ezzel szemben új jövőt nyit meg. Megszabadítja az embert a múlt bilincseitől. Új feltételeket teremt a jövő számára: mivel megbocsáttattak a te bűneid, felkelhetsz és járhatasz. Ebben az ismert logika sejlik, de az evangélium szavai nem azt mondják, hogy ha, hanem hogy miel. A jövőndő biztos végeredménye annak az előfeltételezésnek, amelyet az új életet teremtő Isten már megadott.

Hasonulás a Biblia emberéhez

A fiatal egyház hitének és életének a központjában az a felismerés áll, hogy az új jövő számára most döntő feltétel teremtett: Krisztus győzelme a bűnön és halálon. A feltámadott Krisztus most folyamatosan jelenlévő feltétele az új jövőndőnek, az új életnek, az új reménységnek. De mit jelent ez a gyakorlatban? Az Újtestamentumban helyet kapott négy evangélium voltaképpen egyetlen prédikációgyűjtemény. Különböző elbeszélések arról, mit tett és mondott Jézus szenvedése és halála előtt anélkül, hogy feladatának látta volna felelni arra a kérdésre, hogy ki volt Jézus, hanem csak azt mondja el, hogy kicsoda a feltámadott Krisztus. Az első keresztyének abból indultak ki, hogy az, aki most az életük középpontja, most is ugyanúgy cselekedett, mint akkor. Ugyanúgy, mint amikor körüljárta Galileát, ugyanúgy jár most velünk. Ahogyan tett akkor a gutaütöttel, a vakkal, Zákeussal, a házasságtörő asszonnyal, s a rablóval, úgy most is, itt és most. A Jézust megrajzoló elbeszélő személyeken keresztül az első keresztyének találkoztak a feltámadott Úrral. Azonosítva önmagukat velük, az első keresztyének átérték a maguk zárt jövőndőjét: a bénának, a vaknak, Zákeusnak, a házasságtörőnek és a rablónak a zárt jövőndőjét. De Jézus belépett ezeknek az embereknek az életébe, és új jövőndőt nyitott számukra. Azonosítva magukat az evangéliumi elbeszélések embereivel, az első keresztyének szembekeverültek ugyanazzal az új jövőndővel a feltámadott úrnak a kezében.

Egyházunk perikóparendjében, amit az egyházi esztendő prédikációi számára kapunk, jeladás van arra, hogy az, ami az ösgyülekezetben megtörténhetett, megtörténhet a mi gyülekezetünkben is: az evangéliumi perikópánk Jézusáról szóló elbeszélések segítségével az istentiszteleteinken résztvevő gyülekezetünk találkozhat a feltámadott Krisztussal az élet különböző alkalmain. Az istentiszteleteinken résztvevők éppúgy találkozhatnak Urunkkal, mint az evangéliumi történetek emberei. Megsegítjük ezeket az embereket, hogy azonosuljanak velük, a kérdéseikkel és szükségükkel, hogy Jézus szavai és tettei a számukra itt és most irányt adó szavakká és tettekké váljanak.

A prédikáció a hallgatók feltételeiben

Így állván a helyzet, meg kell tanulnunk azt a valószínű ténytet, hogy a fiatal egyház első igehirdetői különböző környezetben különböző módon prédikáltak. Újtestamentumunk négy evangéliuma világosan különböző hallgatóságra utal. Ugyanarról a Jézusról szól, de különböző módon. Azt is tudjuk, hogy pl. Pál, János és a Zsidókhöz írt levél írója Jézus halálát és feltámadását különböző ösztönző szándékkal közlik. Pál jogi kategóriákat használ, János ellentétpárokat használ, a fényt és sötétséget, igazságot és hazugságot, életet és halált. A Zsidókhöz írott levélben a zsidó áldozati rendszer kultikus kategóriáit tolmácsolják. De egész idő alatt ugyanarról a kérdésről van szó, ugyanarról az eseményről, amit meghirdetnek.

Hívó törekvésünkben tiszteljük a hallgató feltételeit, s meg kell kísérelnünk úgy rajzolni meg a bibliai események helyzetét, s olyan szavakkal, képekkel és fogalmakkal, amelyeket a mai ember vallani tud. A prédikáció tankönyvében (Homiletika 1977.) Martin Lönnebo arról szól, hogy a prédikáció elkészítésekor minden textus mellett fel kell tennünk a kérdést: milyen idői követelmények között, egzisztenciális életkérdések mellett közelíthetünk textusunkhoz? Ő maga erre így válaszol: "Hiszem, hogy a mi kultúránk lelki és anyagi helyzetében először és elsősorban ki kell indulnunk János teológiájának döntő fogalmaiból, a világosságból és az életből. Ezek a helyes mondanivalónk fő fogalmai, és ezek tartalmazzák azt a célkitűzést, amire az egyháznak törekednie kell. Minden más fogalomhoz a hallgatók szerint kell viszonyulni". Ezután megnevez hét ellentétpárt, amelyeket "homiletikai princípiumoknak" tart. Minden konkrét textus mellett Lönnebo szerint meg kell kérdezni, mi ennek a textusnak a mondanivalója a mi részünkre:

1. az élet értelméről - értelmetlenségéről, gyökértelenségéről, ürességérzéséről
2. a békéről és megbocsátásról - tudott és öntudatlan bűnösségről, békétlenségéről
3. az összetartozásról és részvételről - a magányról és igazságérzésről
4. az életörömről és biztonságról - a halálról és az alapvető halálfélelemről
5. a szabadságról, az átadottságról - az egyhangúságról, a stresszről, a felületességről
6. a szeretetről és hűségről - a felszaggatott sebekről, a megosztottságról
7. az igazságosságról, megbékélésről, szabadságról - az elnyomásról, kizsákmányolásról, éhségről és háborúról

Ha megpróbálunk a prédikációban időszerűséget adni ezeknek a helyzeteknek, amelyekben Jézus találkozni akar az emberrel, minden bizonnyal segítségük lesz, milyen mértékben ad a textus feleletet ezekre a kérdésekre. Akkor megtörténhet az, hogy meglátjuk, mi a fontos része a prédikáció felépítésének: mert a hallgató nem csupán hallgató többé, vagy szemlélő, hanem részese a dialógusnak, dinamikus megszólított Jézus és az ember között, amelyben új jövendő nyílik és az ember új távlatokat sejt meg.

A nyitott prédikáció

Észrevehető volt, hogy gyakran használtam ezt a szót: nyitott. Ez az egyik legfontosabb szó, amikor megpróbáltam véleményemet elmondani a prédikációról. A zárt prédikáció számomra a halott, sajnálatos és teljesen steril prédikáció: ebben mindent megmagyaráznak, minént készre kidolgoztak és elmagyaráztak, a megbocsátás a legkisebb részletekig megvalósított. A hallgatónak nem sok más maradt, mint nyugodtan bevenni és lenyelni.

Milyen tehát a nyitott prédikáció? Az a prédikáció, amely kezdettől fogva végig túlmutat önmagán. Példák hangzanak el benne, képek és elbeszélések, amelyek megmutatják az irányt, ahol a feleletet keresni kell. Olyan prédikáció, amely ablakot nyit arra, amerre nem lehet szavakkal megjeleníteni, az Isten valósága felé, a megigéző misztérium felé. A nyitott prédikáció a megkezdett út, amelyen a hallgató maga indulhat tovább elérhető feszültségekhez. A nyitott prédikáció félben maradt prédikáció. Tovább él a hallgatóban, vallatja őt és arra sarkallja, hogy ő maga tegye a továbbiakat.

A zárt prédikáció a kézben tartott és megmérhető üveggyöngyösor-szerű. Minden megvan pompásan a gyöngyön belül. Lehet nagyon szép, de halott. A nyílt prédikációt nem tarthatja senki kézben. Él és mozog. Él többek között pl. a névmásain keresztül. Beszél, eleven dialógus, vallató, figyelmeztető, biztató, vigasztaló, megszabadító. Olyan prédikáció, amely nem Jézusról beszél, hanem hagyja Jézust beszélni. Nem beszél reménységről, felölti a reménység beszédét. Nem beszél az imádságról, hanem maga az imádság. Nem beszél örömről, de árasztja az örömet. A nyitott prédikáció nem beszél a szomorúságról, hanem maga mozog a gyász sötét mélységeiben.

A prédikáció benseje és annak külső formái között kell, hogy igazi megfelelés legyen. Blaise Pascalnak sajnos igaz van, amikor ezt írja: "Ritka szónokok alázatosak: az alázatról szólva, erényesek az erényről szólva, vagy kételkedők a kétségekről szólva". Jean Paillard ugyanerre a kérdésre utal, amikor három feleletet ad arra a kérdésre, miért nem éri el az embereket a keresztyén igehirdetés, azokat, akiket kellene.

Azt mondja, hogy a legnehezebb bűn, amibe a szónok eshet, a keresztyén hit agresszív előadása. A szeretet evangéliumának agresszív hirdetése nem hitelt érdemlő beszéd.

A következő súlyos bűn, amelybe az igehirdető eshet, a keresztyén mondanivaló száraz terjengős elmondása. Az evangélium örömmüzenet. De mégsem kíván a szószékről túlzott örömkítőrést. Elegendő a csendes öröm, amelyik igazi, s amelyhez némi adag humor is társul!

A harmadik súlyos bűn a szószékről a keresztyén hit értelem nélküli (intelligencia nélküli) előadása. A hit bölcsesség. Augustinus mondta, hogy a prédikáció szent bölcsesség.

A prédikáció és a prédikátor

A magam prédikáció-szemlélete tartalmának és formájának összetartozása mindenekelőtt a prédikáció valóságában jelenik meg. Így jutottam el a kérdésben a prédikátor személyéhez.

Igazi lutheránusként megtanultuk, hogy Isten ígéje és a szentségek hatása nem függ a személyektől és igazunk van. A Bibliában Isten akár a vallás szájával is szólhat. A személyiség mégis eszköz, s az eszköz lehet jobb is, rosszabb is.

Az én elképzelésem az, hogy a prédikátor a személyiségével is prédikál, amely tükrözi a bizalmat, a melegséget, a valóságot, az alázatot, az örömet, - vagy merjem-e mondani: a szentséget. Tudok olyan személyről, akinek ajkai érintették az oltár szent izzó követét (Ézs 6,6-7). Egyáltalán nem problémamentes és teljesen harmonikus személyről van szó, de mindenestre olyanról, aki valódi minden nyomorúságában. Az én látásom szerint az igehirdető maga is Isten ígéje által eltálat ember, meghódított és megszabadított. Reszket Isten szentsége előtt, csodálja Isten mérhetetlen hatalmát, hordozza maga is a védettséget és az örömet azért, hogy Krisztus valóban feltámadott. Látásom szerint az igehirdető szabadon és hálásan hordozza hivatalát, mint dicsőséges lelki hivatalt.

Hiszem, hogy az igehirdetés megújulása egyházunkban rendkívül nagy mértékben az igehirdetők megújulásától függ, attól, hogy Isten szent jelenléte valamiképpen győzzön meg minket, akik szószékre lépünk. Így emlékezhetünk hálával Eliásra, aki csendes szél zúgásában tapasztalta meg Isten jelenlétét, s nem viharzúgásban. "Előbb légy imádkozó, aztán igehirdető" - mondta Augustinus.

Hiszem, hogy a keresztyén hit a mi időnkben, mint minden időben, mindeelőtt belefogódzás útján terjed. Pál apostol a maga működését illat terjedéséhez hasonlítja, Krisztus jó illatának megismeréséhez. Önmagát és munkatársait meri az "élet illatának nevezni az életre" (2 Kor 2,14-16). Sohasem hallottam, hogy az illat oly ragadós volna, hogy életet alkotna. De miért nem? En mégis végül is azt mondom, hogy a prédikációt olyannak látom, amely úgy árasztja a Krisztus ismeretét, mint pompás illatot és vágyat ébreszt az életre.

Meritettek-e az Újszövetség írói a qumráni irodalomból? I.

A Teológiai Akadémián az 1984-85-ös tanév újszövetségi szemináriumi óráin a qumrani irodalommal foglalkoztunk. Mivel a Lelkipásztorban erről a témáról utoljára 1962-63-ban jelentek meg többé-kevésbé átfogó tanulmányok, jónak láttuk, hogy a szemináriumi dolgozatok alapján megismertessük olvasóinkat az újabb kutatási eredményekkel. A téma gazdagsága miatt nem törekedhetünk teljességre. Ezért az iratok vázlatos ismertetése után a fő hangsúlyt a qumrani irodalom és az Újszövetség kapcsolatának ismertetésére tesszük.

A leletek felfedezésének idejével és körülményeivel nem foglalkozunk részletesen, mert ezek megtalálhatók a Lelkipásztor fent említett számaiban. Azt a teológiai vitát sem részletezzük, amely az iratok esszénus eredete körül alakult ki. Elégedjünk meg annyival, hogy a kutatók ma sincsenek egységes állásponton ebben a kérdésben, bár többen valószínűsítik az esszénus eredetet. Arra a kérdésre sem tudnak a kutatók egyértelmű választ adni, hogy vajon Keresztelő Jánoson keresztül kapcsolódik-e a qumrani közösség és irodalom az Újszövetséghez. Egyelőre elégedjünk meg azzal, hogy Keresztelő János ismerhette a közösség tanítását, hiszen az a vidék, ahol keresztelt, alig 20 kilométernyire van Qumrantól.

Előbb azonban pár szót a tekercsek tartalmáról.

A Damaszkuszi Irat

Ezt az iratot Schechter fedezte fel 1896-ban, tehát 50 évvel a qumrani ásatások előtt. Nem is tudtak vele mit kezdeni, míg fel nem ismerték a qumrani leletekkel való összefüggését. Több jellemző kifejezést kölcsönösen megtalálunk mind a Damaszkuszi Iratban, mind a tekercsekben: pl. az Igazság Tanítója, a Hazugság Embere, a Hazugság Hirdetője, Beliál Birodalma. De olyan szövegrészeket is felfedeztek, melyek szinte teljesen azonosak, olyannyira, hogy az esetleges hibák a szövegek összevetése után ki is javíthatók. A nyelvi kapcsolaton kívül eszmei hasonlóságok is kimutathatók, mint pl. a rokonszenv Áron és Cádóc fiairól, valamint a messiás személye, aki Áron papi családjából származik majd. A hasonlóságok mellett azonban különbségek is vannak. Amíg a Damaszkuszi Irat a szövetségbe való belépésről beszél, addig a Közösségi Szabályzat a közösséggé tömörülés kifejezést használja. Érdekes továbbá az is, hogy a Damaszkuszi Irat a kóhenek, léviták és a nép listáját kiegészíti a prozelitákkal is, akiket a Közösségi Szabályzat meg sem említ.

Az irat történeti utalásai elég hiányosak, és nem egyértelműek. Ezért hosszú vita alakult ki a kutatók között, hogy mikor is keletkezhetett. A kormeghatározást nehezíti az is, hogy a több darabból álló irat talán nem is egységes mű, hanem különböző időben keletkezett anyagok összeszerkesztése.

Ezért Rabinowitz három irodalmi réteget különböztet meg az iratban: intelmek közlése, glosszák és törvényanyag. Ezen rétegek vizsgálata még folyik, de ma már valószínűsítik, hogy az irat Kr.e.70-50 között keletkezhetett.

A Harci Tekercs

Pontosabb neve: A világhódolat fiainak harca a sötétség fiaival. A 19 hasábnyi szöveget tartalmazó bőrtokercs szinte teljes egészében megmaradt. Az irat arra oktatja ki Lévi, Júda és Benjámín törzseit - akiket a világhódolat fiainak nevez -, hogy hogyan viseljenek háborút a sötétség fiaival, vagyis az edomitákkal, a moábitákkal, az ammonitákkal, a filiszteusokkal és a görögökkel. Az irat részletes előírásokat tartalmaz a törzsi szervezetre, a hadsereg összetételére, a vitézek kiválasztására, a korhatárra, a harci felszerelésre és a harcban való magatartásra vonatkozólag. Ezenkívül találhatók még az iratban imádságok, áldások és egy buzdító beszéd teljes szövege. Mindezt részletes liturgikus utasítások egészítik ki. Az irat szerint mindkét tábor 3-3 csapat nyert meg. A hetedik összecsapás előtt mondja el a főpap a buzdító beszédet, mely után a világhódolat fiait döntő győzelmet aratnak. Hogy ez a háború vajon valóságos hadviselés volt-e, még nem tudjuk.

Keletkezésének időpontjára nézve többféle elképzelés létezik. Így pl. V.Ptolemaios korától (Kr.e. 203-181) Caligula uralkodásának idejéig (Kr.u. 37-41) léteznek időpont-hipotézisek.

A Himnusz-tekercs

A himnuszokat és zsoltárokat tartalmazó tekercs több töredékben került elő. Nem tudjuk pontosan, hogy eredetileg hány művet tartalmazott, mert a rongálódások miatt a szöveg néhol érthetatlenné vált.

Az irat szerzője arra törekedett, hogy fogalomrendszerében ne szakadjon el az Öszövetségtől. Ezért a legtöbb ének öszövetségi idézetekből összeállított mozaiknak nevezhető. Ezekben az énekekben a qumrani közösség alapvető szokászatát találjuk. Ilyenek a következők: a pusztába való elvonulás állandó hangsúlyozása, az Istenhez való fölemelkedés és az örök dolgok magasságának emlegetése, az új születés és a világ vajúadásának jellegzetes metaforája, valamint a kinyilatkoztatás napjára vonatkozó szigorú titkok őrzésének említése.

A Réztekercs

1952-ben egy barlangban két - rendkívül eloxidálódott - réztekercset találtak, melyeket négy évvel később W.Baker nyitott szét nagy-nagy türelemmel és ügyességgel. A ragasztóba áztatott tekercseket egy 0,15 mm vastagságú fűrésszel vékony csíkokra vágta, olyan ügyesen, hogy a több mint háromezer betűből egy sem veszett el. Arra a kérdésre, hogy miért pont rézbe vésték a szöveget, csak a szétbontás után

kaphattak választ. A tudósok meglepődtek, mikor szakrális szövegek helyett eltemetett kincsek felsorolására bukkantak - mai pénzre átszámítva kb. 2 millió dollár értékben. A kutatók első buzgalmukban természetesen a kincskereséssel foglalkoztak, de kudarcot vallottak. Ezután tartalmilag kezdték elemezni, mondván, hogy a kincs úgysem létezik. Egy ilyen szövegvizsgálat alkalmával T. L. Mílek a XI. kolumna (hasáb) 12. sorában ezekre a betűkre bukkant: BT'SDTYN. Ennek megfejtése, a Bet Esdatajin, nem más, mint a Bethesda dualis esete, azaz jelzi, hogy két tóból áll. Ez a felfedezés igencsak alátámasztja János evangélista helyrajzi pontosságát.

Hogy a tekercs írója valóban kincsek lelőhelyeit sorolja-e fel, vagy pedig csupán a Júdea népe közt körbejáró népi hagyományokat összegzi, még ma is vitatkoznak rajta a kutatók.

A Genézis-Apokrifon

A nagyon rossz állapotban megtalált és fárasztó munkával lefordított, arám nyelven írt tekercsnek az izraeli kiadók a Genézis-Apokrifon nevet adták, bár kezdetben Lámek-Apokalipszisnek nevezték. Ez a tekercs nem más, mint a Genézis elbeszéléseinek apokrif verziója, mely nagyrészt követi a Genézis menetét. Ebben a tekintetben emlékeztet a híres Jubileumok könyvére, melynek történetei valószínűleg a tekercs forrásául is szolgáltak. Ezért a tekercs keletkezési időpontja a Kr.e. 1. sz. végére, vagy a Kr.u. 1. sz. elejére tehető.

A teljes tekercs négy, eredetileg összevarrott bőrlapból áll, melyek tartalmi tekintetben négy főrészt tartalmaznak: Lámek története, Noé története, Népek táblája és Ábrahám története. Lámek és Noé történetei szinte kivétel nélkül egyes szám első személyben íródtak. Az elbeszélés fonalát a Genézisből kölcsönözték, de ezt magyarázatokkal színezték. Ezek vagy a fantázia termékei, vagy a Midrashoz tartoznak. Az irat nem hasonlítható össze a kommentárokkal, mert azok a bibliai szövegeket az utolsó idők felől nézték, míg a Midrasok célja az, hogy a múlt idők eseményeit eleve- nen, pontosan adják vissza.

A Habakuk-kommentár

A vastag bőrrre írt 13 hasázból mindössze egy vesszett el. Maga a szöveg számos utalást tartalmaz annak a közösségnek az életére vonatkozóan, amely létrehozta. Meghatározott személyekre és eseményekre történnek benne titokzatos célzások és utalások. Úgy tűnik, hogy az írónak fontosabb a saját magyarázata, mint a bibliai szöveg. Habakuk prófétája soraiból saját közösségének történetét olvassa ki és írja le. A kommentár teljesen az Igazság Tanítójának szellemében íratott, még ha nem is az ő keze műve. A dualizmus is megtalálható a szövegben. A világozság fiait képviseli az Igazság Tanítója és követői, a sötétség fiainak képviselői pedig a Gonosz Köhén, a hazug próféták és követők. Az utóbbiak közé tartó-

zik a kiteusok serege is. A kiteusok kilétére vonatkozólag több elmélet született. Ezek összegzéséül elmondhatjuk: a kiteusok azonosak lehetnek a szeleukidákkal, ha egyéb bizonyíték is mutatja, hogy a Habakuk-kommentárt még a rómaiak megjelenése előtt írták.

A Templom-tekercs

Ennek a tekercsnek egyelőre még csak a létezéséről tudunk. Csak nemrég fedezték fel, és mindössze egy publikáció jelent meg róla, mely még sajnos nem jutott el hozzánk.

A qumrani iratok felfedezése érthetően új helyzet elé állította az Újszövetség kutatóit. Egy olyan vallási csoport létére derült fény, amely eszmeiségében és gyakorlatában minden más zsidó irányzatnál közelebb állt a Jézus működése nyomán szerveződő zsidókeresztyén gyülekezetekhez, de maga az Újszövetség egy szóval sem tesz említést róla. Fel kell tehát vetnünk a kérdést: milyen hatást gyakorolhatott a qumrani szellemiség az őskeresztyénségre? Ennek a kérdésnek a megválaszolására összevetünk néhány, a qumrani iratokban és az Újszövetségben egyaránt előforduló teológiai problémát, és megnézzük, hogy azok egyeztethetők-e, vagy pedig egyenesen ellentmondanak egymásnak.

Az Ószövetség idézése

Ebben a részben azt vizsgáljuk meg, hogy egyes ószövetségi igehelyek értelmezése Qumranban és az Újszövetségben hogyan viszonyul egymáshoz.

A qumrani írásmagyarázat kiindulópontja, hogy a próféták igehirdetése olyan "titkokat" is tartalmaz, amelyekről maguk a próféták sem tudtak. Ezek felismeréséhez különleges adottságra, egy bizonyos megvilágítottságra van szükség. Ellinger szerint Dániel könyve alapszemléletében, sőt kifejezéseiben is hasonlít a qumrani írásmagyarázathoz. Mivel Dániel könyve eszkatológikus jellegű és később keletkezett, mint a benne leírt események, és mert Qumranban Dániel-töredékeket is találtak kommentár nélkül, Ellinger véleménye helytállónak látszik.

A qumrani kommentárok sajátos írásmagyarázati módszert képviselnek. Ezt leginkább a Habakuk-kommentáron figyelhetjük meg, mivel az a legteljesebb. A kommentár elemzéséből Ellinger szerint kiderül a kettős hermeneutikai alapelv. Egyrészt az, hogy a prófétai igehirdetés tartalma a "vég" (habbá ót), másrészt hogy a magyarázó jelenje a "végső idő" (haqqéc há aharon). Ezért nemcsak a prófétai könyv szövegét vizsgálja kínos aprólékossággal, hanem szabadon alkalmazza is azt a saját korára, olykor allegorizálva, olykor megneveket, szavakat is átjavítva. Célja, hogy vigasztalja és bátorítsa kortársait a nehéz időben. Ennek az írásmagyarázati módszernek ("midras peszer" - Berkhof) a lényege, hogy a betűk és szinonimák helyettesítésével nyelvi és helyesírási

sajátosságokból von le következtetéseket. Ez abban különbözik a Talmud és a késői zsidóság írásmagyarázati módszerétől, hogy a szövegben olyan értelmet is talál, amelyet az eredetihez képest új kinyilatkoztatásnak tart.

Az Újszövetség írói benne éltek az Ószövetség világában és szinte feltételezték annak ismeretét. Általános felfogásuk, hogy az Ószövetség ígéretei Jézusban teljesebben be. Az evangéliumokat olvasva azt láthatjuk, hogy Jézus maga is így értelmezte az Ószövetség ígéreteit (Ézs 61, 1-2 - Lk 4, 21). Az Óskeresztyének ezt a hagyományt adták tovább, hogy maga Jézus tanította őket az írások ilyen értelmezésére. Mégis az Újszövetségben többféle exegetikai elvet állapíthatunk meg. Berkhof pl. Máté evangéliumában is felfedezi a "midras peszer"-t. Elsősorban a "hogyan beteljesedjék az írás" szakaszoknál látja ő ezt (pl. Ézs 11, 1; Zak 6 12; - Mt 2, 23, vagy Zak 11, 12-13 - Mt 27, 9-10). Egy másik módszer a reprezentáció elve, mely szerint egy személy képviseli a közösséget, és így váltság Jézus mindenkiért (Hós 6, 1-2). Különösen Pálnál figyelhetjük meg a talmudi módszerek alkalmazását, melyekkel főleg vitákban bizonyítja, hogy az Ószövetség Jézusra mutat (1 Kor 15, 3-4). Nála allegorizálással is találkozunk (1 Kor 10, 1-4), sőt a tipologizálásra is akad példa (Róm 5, 14).

Ezek előrebocsátása után lássunk néhány példát a qumrani és az újszövetségi Ószövetség-magyarázatok összehasonlítására.

Am 5, 25-27; 9, 11

Ennek magyarázatát a Damaszkuszi Iratban találjuk, melyben a szerző a Szikkut és Szukkat (kunyho) szavak hasonlóságával játszik. Végül megállapítja, hogy a "Dávid sátra" nem más, mint a Törvény, a "Dávid" szó pedig egyszerű szinonímája a "király"-nak, amely valójában a Gyűlést (Szövetség) jelenti, amelynek ezek szerint királyi előjoga, autoritása van. Egy másik szójáték a Kijjun és Kevan (igazság, hűség) szavakkal operál. Eszerint a Próféta könyve a szilárdság, hűség és isteni igazság képviselője. A Szövetség hívői tisztelik a Törvényt és a Prófétaikat, míg a zsidók tömege megveti és elárulja azokat. A szerző így igazolja közössége számára a zsidókkal szemben való különállásukat.

Az Újszövetségben ennek magyarázatát István védőbeszédében találhatjuk (Csel 7, 42). Ez sem egyezik meg pontosan a masszóréta szöveggel, de értelmezési módja teljesen megfelel az Ószövetség értelmezésének. Itt szó sincs allegorizálásról vagy a jelen helyzettel való azonosításról, hanem példaként hozza fel a zsidó vezetők engedetlenségére.

Ezs 40, 3

A Közösség Szabályzatában (ezt nem ismertettük részletesen) ez a szöveg a fogásból szabadító Úr érkezésére vonatkozik, neki kell készíteni az utat. A Törvény

tanulmányozása útkészítő a messiás számára. A zsidó hagyománnyal szemben azonban itt szerepel egy Kiválasztott, aki szoros kapcsolatban áll Istennel, és aki arra hivatott, hogy a helyes értelmezést megadja. Ez megint tipikus qumrani gondolat: a közösség vezetője hivatott egyedül az írás igaz értelmezésére.

Az Újszövetségben Keresztelő János alakjával kapcsolatban (Mt 3, 3 és párhuzamosai) érezhetjük a legtöbb hasonlóságot a qumrani közösség gondolkodásával. Az evangéliumok írói mind megegyeznek abban, hogy az ószövetségi textus benne teljesedett be. Ha tehát úgy vesszük, hogy ő volt az a kiválasztott, aki az Úr üzenetét tolmácsolta, akkor nagyon sok egyezés van a kétféle interpretálás között ezen a helyen.

Hab 1, 14-15

A Habakuk-kommentár idézete teljesen megegyezik az ószövetségivel, de a magyarázat tipikusan a qumrani módszerekkel él: allegorizálja a képet, egyes elemeit azonosítja a közösség ellenségeivel, a kitteusokkal, és teljesen a korára alkalmazza. Dupont-Sommer szerint ez a kifejezés, hogy "harci eszközöknek áldoz", egyértelműen a rómaiakra és kultuszukra vonatkozik.

Az Újszövetségben inkább tartalmi idézésről beszélhetünk (Mt 13, 47-49). Máté az Isten országáról szóló példázatok végére illeszti Jézus értelmezését, amely erősen eszkatológiai színezetet nyer. Így maga a kép is átalakul teljesen, az áldozás, imádás problémája elő sem jön.

Hab 2, 4b

A Habakuk-kommentárban megintcsak konkretizálásról van szó. A próféta szavát egy bizonyos csoportra érti, és egy bizonyos feltételhez köti, a tevékenységet és hitet egy konkrét esemény idejére érti. De mindez túl homályos, hogy közelebbit tudnánk mondani róla.

Az Újszövetség klasszikus idézete (Gal 3, 11) a hit egyedüli megtartó erejét hangsúlyozza a törvénnyel szemben. Tartalmilag azonos a qumrani szöveggel, mégis ez mindenkire vonatkozik, aki üdvözülni akar, tehát nincs megszorítás. És itt az Isten Fia a hit tárgya, aki egyáltalán nem azonos az Igazság Tanítójával.

Ézs 53

Most külön megvizsgáljuk, hogy az Ézs 52,13-53,12-ben megjelenő Szenvedő Szolga alakja és a prófécia szövege milyen értelmezést kapott a qumrani közösség irataiban és az újszövetségi írónál.

A qumrani értelmezéshez az iratok között talált Ézsaiás-tekercset hívjuk segítségül, melyet külön nem ismertettünk. Ebben a bibliai Ézsaiás-szövegtől való több eltérést találunk,

melynek egyik oka talán a torztól, a tisztátalantól való távolságtartás lehetett: "annyira torz, nem emberi volt külseje" (Ézs 52, 14) helyett ez áll: "én így kentem föl az orcáját". Ha ettől az eltéréstől el is tekintünk, akkor is furcsa a prófécia erőszakos messiás felé való irányítása ("felkent"!). Tehát ha a messiást fedezik fel a Szolgában, akkor jelentős vonásokat elfednek belőle, ha pedig ezeket a vonásokat meg is találják, akkor más alakokra vonatkoztatják, nem a messiásra.

Az Újszövetségben Ézs 53 idézését az evangéliumokban leginkább Jézus szavaiban találjuk. Ezek szerint Jézus azért lehet eleven kapcsolatban az ószövetségi írásokkal, azért vonatkoztathatja magára, azért élhet velük szabadon, mert egységben van azzal az Istennel, aki akaratát ezekben az írásokban nyilatkoztatta ki. Ezt a szabadságát bizonyítja többek között az is, hogy azonosítja magát a Dán 7-ben megjövendölt Emberfiával, ezt a küldetést viszont az Ézs 53-ból vett kijelentésekkel teljesíti be. Az ősgyülekezet és az apostoli levelek is Jézusra vonatkoztatták ezt a próféciát. Ezek az iratok páratlan dokumentumai annak a bizonyágtételnek, hogy a Szenvedő Szolgáról szóló prófécia Jézusban, az Isten Fiában teljesedett be.

Az Újszövetség szerint a Szenvedő Szolga alakja Jézusban találkozik a dánieli Emberfiával: egyesül az engesztelő és az ítélő funkció (Mk 14, 62). E gondolat párhuzamosát fedezhetjük fel a Habakuk-kommentárban: "...Isten a választottak kezébe adja az összes nemzetek megítélését..." Black az engesztelés-ítélet gondolatát tartja a qumrani tekercsek és az evangéliumok egyik legfőbb párhuzamosának. De könnyen belátható, hogy lényeges a különbség. A qumraniak részvétele az utolsó ítéletben általában apokaliptikus mozzanat, ami által a kegyesek egyáltalán nem válnak Emberfiává. Jézus gyülekezete az ősgyülekezet pedig nem engesztelőkből, hanem csupán befogadókból áll. Az ítélő Jézus, és nem az ő gyülekezete szerez haldokolva engesztelést.

A messianológia

A qumraniak két messiást vártak: egy papi-ároni és egy királyi-dávidi messiást. Velük együtt lép színre eszkatológikusan egy próféta. A dávidi messiás nemcsak Qumran és az Újszövetség számára képez hasonlóságot, hanem ez az általános zsidó hozzáállás is. A qumrani és az újszövetségi dávidi messiás között viszont az a legfontosabb különbség, hogy Jézus mint dávidi Messiás, nincs egy papi messiásnak alárendelve. A királyi messiás szintén közös qumrani és újszövetségi vonás, bár különbségek itt is akadnak: a qumrani iratok nem úgy beszélnek a messiás anyjáról és születéséről, mint azt az Újszövetségben olvashatjuk. Tehát a dávidi messiások képét nézve mindkét helyen, csak addig találhatók hasonlóságok, amíg az az általános zsidó hit alapvonásait is magába foglalja.

Még nagyobb az eltérés, ha a papi messiás képét nézzük. Az Újszövetségben csak a Zsidókhoz írt levél említi Jézust, 228

mint Főpapot, de Jézus itt sem qumrani jellegű, és nem is lévita. Tehát Jézus nincs az Újszövetségben qumrani papi messiási tulajdonságokkal felruházva.

Első pillanatra analógiának tűnhet, hogy mint Jézus, úgy a qumrani messiás is viseli a bűnök terhét. A qumrani messiás bűnbánatát azonban mégsem lehet az újszövetségi messianizmushoz hasonlóan említeni, ugyanis az Jézussal ellentétben földi síkon uralkodik. Jelentős eltérés az is, hogy a qumraniak nem nevezik meg a messiást, mint ahogy azt az Újszövetség megteszi, amikor Emberfiának, Emmánuelnek vagy kiválasztottnak nevezi. Érdekes a prófétai szerepek összehasonlítása is. Jézust az Újszövetségben a cselekedeteivel kapcsolatban említik mint prófétát. Qumranban azonban a messiások személye mellett külön próféta áll, tehát nem lehet a qumrani próféta szerepét Jézus újszövetségi képével párhuzamba állítani.

Végezredményben megállapíthatjuk, hogy az újszövetségi messianológia nem kapcsolódik a qumranihoz, sőt Jézusra vonatkoztatva nem mondhatjuk, hogy az Újszövetség a qumrani iratokra támaszkodott volna.

Az Igazság Tanítója és Jézus

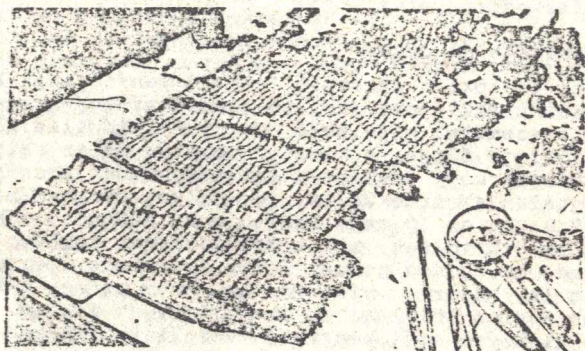
A qumrani iratokban szereplő Igazság Tanítójának kilétére több elmélet született. Így pl. lehetett egy isteni lény, egy több személyt képviselő szuperindividuális alak, III. Óniás, Hilkijjá főpap, a királyi messiás és az ebioniták Jézusa is. Amilyen nagy ezeknek a lehetőségeknek a száma, éppoly bizonytalan az értékük is. Egy dolgot azonban bizonyosra vehetünk: ha az Igazság Tanítója és a Gonosz Kóhen történeti személyek voltak, akkor kortársaknak kellett lenniük. És még ha számos gonosz kóhen és számos igazság tanítója volt is, akkor is bizonyos az, hogy az egyik kóhen üldözte a sok tanító közül az egyiket. Az Igaz Tanító a Gonosz Főpap üldözése előtt kénytelen volt száműzetésbe menni. Ekkor az Igaz Tanítóhoz tartozó haszidok már szakítottak a jeruzsálemi kultusszal. Ezek a tanítóval együtt megtelepedtek Qumranban, és belőlük fejlődött ki az esszénusok irányzata. Számukra az Igazság Tanítójának fellépése máris az eszkatológikus idők jele. Úgy látszik, hogy őt tekintette a qumrani közösség a messiási kor előfutárának, de ő még nem maga a messiás.

Az evangéliumok egészen más álláspontot képviselnek, mint amilyet a qumraniak kialakítottak. Sem Jézus, sem pedig tanítványai nem foglaltak el ellenzéki álláspontot a templommal és az ott folyó szolgálattal szemben. Az is döntő, hogy a közösség irataiban sehol sem tűnik fel olyan, ami arra vallana, hogy az Igazság Tanítója a közösség életében csak távolról is olyan helyet foglalt volna el, mint Jézus az evangéliumokban és a keresztyén gyülekezetek életében. Eppen ezen a döntő ponton semmi sem mutat arra, hogy a qumrani közösségben legalább egy évszázaddal régebben alakultak volna ki a vallásos hitnek azok a formái, amelyek az evangéliumi Jézus-képben éltek tovább. Bár egyes kutatók a leletekből azt

vélték kiolvasni, hogy az Igazság Tanítóját keresztre feszítették. De ez nem jelent semmit, hiszen a rómaiak ezeket feszítették keresztre anélkül, hogy ezt akár az ókoriak is párhuzamnak tekintették volna Jézus sorsával.

A qumrani iratok sajátos jellege az is, hogy az Igazság Tanítója és a Gonosz Kóhen csak ezeken a fedőneveken szerepelnek. Az iratok történelmi neveket csak ritkán hoznak, még a népek neveit is csak a prófétai iratokból vett apokaliptikus fedőneveken említik. Szigorú titokként kezelték tanításaikat is, melyet csak a "beavatottakkal" közöltek. Jézus viszont azzal a megbízással küldte szét tanítványait, hogy nyíltan hirdessék az evangéliumot.

Tamácsy Tamás



(Egy holt-tengeri tekercs restaurálás közben)



KÖNYVSZEMLE

Magyar Barth-Bibliográfia

A Magyarországi H.N. Adventista Egyház kiadásában megjelent, párhuzamos magyar és német szöveggel. Talán szerencsés véletlennek mondható - mert, mint az alábbiakból kitűnik, nincs szándékos időzítésről szó - hogy a megjelenés időpontja szinte egybeesik Karl Barth születésének 100. évfordulójával (1986. május 10.).

A mű keletkezésének történetét legegyszerűbb, ha annak Előszava alapján ismertetem. Az indíttatást egy ilyen munka elkészítéséhez, a hazai protestantizmus és annak története iránt melegen és behatóan érdeklődő dr. Martin Rohkraemer (Mürheim/Ruhr) professzor adta, ő szorgalmazta a pályázat kiírását és biztosította a pályadíjakat is - Barth-művek formájában - a baseli Karl-Barth-Archívum, s annak vezetője, dr. Hinrich Stoevesandt, támogatásával. Így azután 1978-ban a Reformátusok Lapjában pályázati hirdetés jelent meg Barth magyar nyelven megjelent írásai, vagy a róla, teológiaijáról szóló írások lehető teljes összegyűjtése céljából. A három beérkezett pályamunka szerzői: Szilvási József h.n. adventista lelkész, Győry István református lelkész és Höröcsik Richárd református lelkész. A bíráló bizottság - s egyben a pályázat kuratóriumának tagjai: Dr. Groó Gyula ev. teol. tanár, dr. Nagy József baptista teol. tanár és D. ev. Pákozdy László Márton ref. teol. tanár voltak. Javaslatukra a három pályázó felszólított, a részben egymást fedő, ill. kiegészítő pályamunkáik egybedolgozására, hogy így mintegy társszerzői lehessenek az immár egységes műnek. Mivel, hogy a Bibliográfia magyarul nem értők számára is használható legyen, párhuzamosan német nyelvű szöveggel is kellett, hogy megjelenjen, ennek elkészítése; az írásmód, jelzések, rövidítések, átfedése, stb. egyeztetése, igen sok munkát és időt vett igénybe. A mű technikai elkészítését, engedélyeztetését, kiadását, gondozását, nagy hállára készítő módon, a H.N. Adventista Egyház, személy szerint is mostani elnöke, dr. Szigeti Jenő professzor, dékán vállalta fel. Így sok akadályt leküzdve, sokak munkájával, fáradozásával végül elkészült a munka (beszerezhető a H.N. Adventista Egyház Sajtóosztályán, Budapest, 1062. Székely B.u.13.).

Időközben, pontosabban már előbb, megjelent a nagy "Bibliographie Karl Barth" 1. kötete is (Zürich, 1984), amit a Theologiai Szemle 1985/2 sz.-ban ismertettem, s amelyben már hivatkozás történt a készülő magyar Karl Barth Bibliográfiára is (Geleitwort, IX.o.).

A Magyar Barth-Bibliográfia 92 oldalon 688 címet tartalmaz, XI fejezetben - a számozás folytatólagos. Az Előszó a munka létrejöttének körülményeit, történetét ismerteti. Ezután következnek az idézett folyóiratok címeinek rövidi-

tései, jelzései. Jelmagyarázat könnyíti meg az olvasó számára a könyv kezelését.

Az I. fejezet a "Barth Károlyval kapcsolatos magyar nyelvű bibliográfiákat" közli (13 cím). Itt jegyezzük meg, hogy - a történeti hűség okából - kénytelenek voltunk, ahol így írták, átvenni az egyébként helytelen magyarítást: Barth Károly, - a helyes: Karl Barth helyett. Bizonyos körökben és időben ez az abuzus odáig ment, hogy pl. a nagy német költő nevét így írták: Goethe János Farkas (!!!).

A II. fejezet "Barth Károly magyar fordításban megjelent munkái"-t tartalmazza (14-86.címek).

A III. fejezet: "Barth imádságai" (87-117.címek).

A IV. fejezet: "Barth Károly levelei" (118-123.címek). Itt meg kell jegyeznünk, hogy itt csak a magyarországi egyházi sajtóban közzétett levelekről van szó. Barth magyarországi egyházi vezetőkkel, barátjaival, tanítványival, stb. folytatott levelezése ennél sokkal terjedelmesebb anyag. Ennek az anyagnak egy - igen kis - része fellelhető a "Karl Barth Gesamtausgabe" V. kötetében. A többi még publikálásra vár.

Az V. fejezet: "Barth Károly prédikációi" (124-131.címek). Itt is kell megjegyzést tenni: csak egyes prédikációkról van szó. Barth prédikációs köteteinek magyarra fordítása még várat magára.

A VI. fejezet: "Átdolgozások Barth Károly műveiből" (132-141.címek).

A VII. fejezet: "Tanulmányok és könyvek Barth Károlyról" (142-374.címek). Ez - és a következő VIII., a legterjedelmesebb fejezetek.

A VIII. fejezet: "Másodirodalom". Itt olyan írásokról, tanulmányokról, könyvekről van szó, amelyek valami módon Karl Barth műveihöz, ill. általában életművéhez kapcsolódnak (375-618.címek).

A IX. fejezet: "Barth Károly műveinek recenziói" (619-659.címek). Néhol - így pl. a 659.cím is - ide került olyan írás is, ami inkább a következő fejezetbe kívánczolt volna.

A X. fejezet: "Barth-tal kapcsolatos művek recenziói".

A XI. fejezet: "Barth fényképei" (683-688.címek). Itt a hazai sajtótermékekben megjelent Barth-fényképek soroltatnak fel.

Mint minden bibliográfia, ez is csak töredékes, és nem teljességre igényt tartható mű. Hiszen az írásbafoglalás - 1980. és a megjelenés, 1985. között is, jelentek meg már írások a hazai egyházi sajtóban, amelyek már ebből a könyvből kimaradtak. Ez óhatatlan. Így volt, lesz ez a külföldi nagy "Bibliographie Karl Barth"-tal is. A könyv forgatása azonban talán elindíthat némelyeket a Barth műveivel való intenzívebb foglalkozásra, esetleg további kutatásra. S akkor máris elvégezte feladatát.

A szokványos könyvismertetésen túlmenően azonban szeretném még kissé az olvasó türelmét igénybe venni, és ezt az
232

alkalmat felhasználni arra, hogy néhány szót ejtsek arról az írásról, amely a hazai evangélikus sajtóban bizonyára elsőként hívta fel a figyelmet Karl Barth teológiai munkásságára. Az áldott emlékezetű Gáncs Aladár tanulmányáról van szó: "Mit tanulhatunk Barth Károlytól?", Debrecen, 1931. Teológiai tanulmányok, 13.sz.-, már csak azért is, mert 1985. december 10-én volt 50. évfordulója Gáncs Aladár halálának. A hazai evangélikus ébredés e nagy teológusa az évforduló alkalmából bizonyonnyal külön megemlékezést és méltatást is megérdemelne, mint ezt a néhány sort. Scholz László könyve Gáncs Aladáról, 1939., ilyen méltó írás volt. Jó forrás lehetne ahhoz, hogy az azóta eltelt közel félszázad tükrében újra felidézzük Gáncs Aladár életművét, és annak tanulságait. Mert azok bizonyonnyal nem avultak el. Hiszen, ha igaz, hogy ecclesia semper reformari debet, akkor az ébredés állandó feladata marad Isten vándorló népének.

Lapunk 1985. augusztusi számában Gáncs Aladár írt megkapó megemlékezést atyjáról, id.Gáncs Aladáról, Aki személyével foglalkozni akar, annak ez az írás jó kiindulópont lehet. Mi most tárgyunkkal összefüggésben csak fentebb idézett Barth tanulmányára szeretnénk a figyelmet felhívni.

A tudományos igényű, 85 jegyzettel ellátott munka eredetileg egy lelkészkonferencián elhangzott előadás kibővített szövege. Bevezetésében Barth teológiájának eredetéről szól, s ez - mint tudvalevő - a gyakorló lelkész, igehirdető naponkénti tusakodása az ige megszólaltatásáért. Hogyan hirdethetjük Isten igéjét - valóban és igazán? E vívódó kutatásból született a Római levélről írt könyve, 1919., ill. 1921., nem szokványos kommentár, hanem annak szinte újramegszólaltatása - a ma embere számára. Így lesz Barth teológus-sá, s Gáncs Barth addigi tudományos pályafutásának (1931!) rövid ismertetéséből ezt a megállapítást szűri le: "Ha lehet a jelekből ítélni, a reformáció kora óta nem volt ilyen nagyméretűnek ígérkező teológiai mozgalom". Prófétai meglátás!

Ezután 5 pontban sorolja fel, mit tanulhatunk ma mi Barth Károlytól.

1./ Saját személyünk kíméletlen kikapcsolását. Vagyis megszabadulást az állandóan kísértő szubjektívizmustól, amely a kegyes én-t helyezi előtérbe az isteni tények valósága helyett. Mintha csak a 19.sz. nagy lutheri teológusát, Vilmart hallanók: "Die Theologie der Tatsachen wider die Theologie der Rhetorik" (1854!). És éppen ezért nevezi Gáncs Barth teológiáját ébredési teológiának!

2./ Az Úr szavának nagyobb érvényre juttatása. - Jóval később kezdik B. teológiáját az "ige teológiájának" nevezni - de ezt Gáncs már akkor meglátta! A reformátori sola scriptura, solus Christus elvének érvényesítése ez az emberi élményekkel és tapasztalatokkal szemben. Milyen időszerű figyelemztetés ez ma is, amikor - újra - eluralkodik a "tapasztalat" teológiája, az élményteológia az újabb változata.

3./ Amilyen az ember, olyan az Istene. - B. hangsúlyozza - kérlelhetetlenül - az ember bűnös állapotát, az emberi természet totalis corruptatio-ját. Megint milyen időszerű ez,

amikor a 2. világháború, Auschwitz, stb. után és az atomháború árnyékában, sokszor olyan optimista teológiai (!?) antropológiákat lehet olvasni. Ezért van szükség az állandó megtérésre (Luther:Kis Káté, 95.t.1.pontja!).

4./ A hit objektivizálása, kockázat-jellege, perpetuum mobiléje. - A kegyelmet nem tapasztalni - csak hinni lehet. A hit pedig "ugrás a sötétbe". Mégis: a sola fide - a reménység teológiája! (40 évvel Moltmann előtt!). Éppen azért, mert a bűnbocsánatból él.

5./ Barth az egyházzól. - Az egyház szolgálata - prófétai szolgálat. Igeszolgálat, s éppen ezért, minden ember szolgálata. Ezért csak alázattal végezhető, mindenfajta "személyi kultusz" (sic!,15.o.) kizárásával. A hit igazságát nem monopolizálhatja - az egyház sem. Ezért "Krisztus egyházának mindenfelé nyitott ablakai vannak"! (16.o.).

Gáncs Aladár még csak a korai Barthot ismerte, a nagy Dogmatika, Az Isten embersége, stb. írásai előtt. Ezért írhatja: "Barth ma még sok ponton egy forrongó világ". (17.o.). S tiltakozik az ellen is, hogy Barthot egy felekezet, a református, kerítései közé akarják szorítani. Azóta - tudjuk - sokan - római katolikusok is (pl.Küng), őt ökumenikus teológusnak nevezik.

Gáncs magát, a reá jellemző alázattal, csak a megfigyelő helyzetében látja. Csak néhány megfigyeléséről számol be - de - úgy látszik - nagyon éles szemű és értő eszű és szívű megfigyelő volt. S úgy látja: "Barthnak van a magyar tájakon is mondanivalója".

A most megjelent magyar Barth-Bibliográfia arról tanúskodik, hogy ez a mondanivaló visszhangra talált.

Dr. Groó Gyula

Boldogságkeresés

(A jeles pszichoanalitikus posztumusz kötetének - Die Kunst des Alterns, Kreuz Verlag, Stuttgart 1981 - bevezetése. A teljes mű magyar fordításának megjelenése 1986-ban várható a Helikon Kiadónál.)

Aligha volt olyan kor, amelyben az emberek ne vágytak volna boldogságra; viszont bármily változatosan képzeljük is el a boldogságot, titkon jobbra folytonos állapotféle lebeg előttünk, s azt reméljük, hogy azt egyszer elérhetjük. Sok mese zárul ezért ilyesféleképpen: "Boldogan és békén éltek igen-igen soká, és még ma is élnek, ha meg nem haltak." S ha nem sikerült megtalálnunk a boldogságot itt e földön, áthelyezzük a mennybe, és a halál után, a túlvilágon reméljük az örök üdvösséget.

A görög mitológia hagyta reánk Endümión legendáját. Szeléné istennő csókot nyomott Endümiónnak, az alvó ifjúnak homlokára, akit ez oly nagy boldogsággal töltött el, hogy arra kérte az istenek atyját: hadd éljen örökké, szüntelen alvásban és örök ifjúságban - és Zeusz teljesítette kérését.

Ez a legenda felülmúlhatatlanul tárja elénk: olyan boldogságra vágyunk, amely időtlen és változhatatlan üdvösségszerű állapot. Ám azt is megmutatja, hogy annak óhatatlanul mekkora ára lenne - halhatatlanoknak kellene lennünk, nem volna szabad megöregednünk, még csak önmagunk tudatára sem ébredhetnénk, hanem csupán passzív várakozásban kívülről remélnénk azt, ami boldogít. Így aztán a mulandóság tudata a boldogság legádázabb ellenségének tűnik, hiszen tisztában vagyunk halandó voltunkkal, és szembe kell néznünk az élet kemény valóságával. De nem csupán addig van-e ez így, ameddig ragaszkodunk a boldogság olyan elképzeléséhez, amely mulhatatlan és meg nem változtatható üdvállapot, s ezzel olyan illúzió, amely nem teljesezhet be egy emberélet keretében? A legenda talán arra is rá akarja nyitni szemünket: a boldogságot éppen akkor veszélyeztetjük igazán, ha görcsösen belekapaszkodunk; mint ahogy veszélynek tesszük ki mindazt, amit a márkunkban akarunk tartani, kivonva a múltó idő sodrából.

De egyáltalán hogy jövünk mi az efféle örökéletű boldogsághoz, amelyhez oly makacsul ragaszkodunk, noha akár-hányszor tapasztaljuk, hogy milyen törékeny? Aligha tévedünk, ha azt feltételezzük, hogy az ilyenfajta boldogságvárás gyermekkorunkból származik: zsenge korunk elveszett paradicsomának emléke dereng bennünk, ahhoz szeretnénk visszatérni. Akkor pedig még nem volt időtudatunk, és tényleg mintegy halhatatlanok voltunk, amennyiben mit sem tudtunk

halálról, elmúlásról; ugyanakkor nem létezett még számunkra jó és rossz, félelem és bűn sem, s mindent megkaptunk, amire csak szükségünk volt, nem kellett megdolgoznunk érte. Egyszerűen csak örültünk az életnek, nem tudván magunkról, mintha csak álmodnánk. Ha tehát boldogsághajtásunk olyan paradicsomi állapot emlékéből fakad, amely igencsak kurta életű volt, ám mégis elég hosszú ahhoz, hogy visszavágyjunk rá, akkor bizonyal gyermeki képzet ilyen soha el nem múló boldogságra sóvárogunk, melyet ajándékba kapunk, s mit sem kell tennünk érte. Mégsem kell azért csupán emiatt egészen lemondanunk a boldogságról, csak nyilván másképp kell majd annak kinéznie, mint ama gyermeki elképzelésnek.

Mire is gondolunk voltaképpen, ha boldogságról beszélünk? Olyasmi az, ami egyszerűen jut nekünk, vagy kegyelem? Hozzájárulhatunk-e magunk is, vagy csak ajándékként nyerhetjük el? Miben rejlik? Szerelemben, vagy hatalomban, sikerben és dicsőségben? A birtoklás boldogít-e, vagy a földi javakról való lemondás? A derűs kedélyt jelenti-e, vagy a sorsunkkal való elégedettséget? Attól függ, hogy összhangban vagyunk-e önmagunkkal, másokkal vagy a világgal? Látnivaló: korántsem könnyű általános érvénnyel megfogalmazni, mi a boldogság, noha mindegyikünk tudni véli, mit ért rajta.

Visszatérve Endümiön legendájához: ami abban olyannyira megragad bennünket, az alighanem az, hogy élesen ellentmond életünk ralitásának. Ez viszont másképp szólva azt jelenti: tudatában vagyunk annak, hogy a boldogság valójában érzelmi élmény, amely nem tart örökké, mely csak pillanatokra adatik nekünk, bármennyire kívánnánk is, hogy megmaradjon. Talán azért igyekszünk boldogságvárásunkat konkrét dolgokhoz fűzni, mert azt reméljük, hogy azok birtoklása megszerezheti nekünk a hön óhajtott maradandóságot. Ezért ha megkérdezzük valakit, hogyan képzei el a boldogságot, az megpróbálja válaszát konkretizálni, mintegy anyagiasítani, hogy neve legyen. Ám ugyanabban a pillanatban, miközben erre törekszik, talán még érzi is, hogy nem arra a konkrétumra gondol, hanem éppenséggel ama nehezen megragadható boldogság-érzetre, ami tulajdonképpen boldogít.

Ha mégis megpróbálunk általános érvényűt mondani a boldogságról, akkor végül úgy tűnik, hogy boldogságkeresésünket két célképzet vonzza. Az egyiket az önmegvalósítás fogalmával jelölhetjük, a másikat a legtágabb értelemben vett szeretettel. Minden emberben megvan az a kívánság, hogy a lehető legjobbat hozza ki önmagából és életéből, s azt olyan értékes és beteljesedetté formálja, és annyira megtöltse értelemmel, amennyire csak tudja. Hogy eközben miben látja ezt az értelmet, és beteljesedést, az igen sokféle formát ölthet, éppen annyifélet, amennyire különböznek önmegvalósítási elképzeléseink. Mindenki vágyik arra is, hogy megértő és szerető emberi kölcsönösségben kitágítsa az őt elszigetelő énhatárokat, amitől azt várja, hogy megváltsa őt az egyén magányából. Ez a szeretetképesség aztán megint csak a legkülönbözőbb tárgyakra irányulhat. Ha nem vágyódnánk önmegvalósításra - más néven individuációra - eltompult tömeg-

emberek maradnánk, és nem ismernénk meg azt a boldogságot, amely személyiségfejlődésünk kibontakozásában rejlik. A szeretni tudás nélküli sivár lét pedig nem érdemelne meg az élet nevet. Az önmegvalósítás és szeretetképesség tehát boldogságkereső utunk két célja, s ezek kiegészítik - ki kellene egészíteniük - egymást. Nem mondhatjuk: önmegvalósítás, vagy szeretetképesség, hiszen az a boldogság, amelyet mi keresünk, nagyon is függ attól: megtaláljuk-e ennek az egymásnak látszólag ellentmondó két célnak a szintézisét.

Olyan válságos korokban, mint amilyen sok tekintetben a mi jelenünk is, megrendül az önmegvalósítás és szeretetképesség tartománya, s úgy érezzük, új tájékozódási pontokat kell keresnünk. Egzisztenciánk fenyegetettsége először élesen önző hajlamokat gerjeszt, s a felebaráti szeretetnél közelebb áll hozzánk az önszeretet, majd pedig abban a személyes boldogságigényben keressük az önmegvalósítást - úgy véljük, magától értetődően -, amit ily módon mind kizárólagosabban örömben-élvezetben, hatalomban, sikerben és birtoklásban látunk, melyek a boldogságlehetőségek egyedül valós és biztos alapjainak tűnnek. Jelenünk játszi könnyedséggel csábít ilyen tétűtra, mert a világ javai - úgy látszik - korlátlanul rendelkezésünkre állnak. A "fogyasztói társadalom" jelszava vagy még leplezetlenebbül a "dóbd-el-társadalom" kifejezés árulkodik arról, hogy milyen félelemetes a fenyegetés: embertársi kapcsolatainkra is átcsaphat ez a mentalitás, amely használat után eldobja azt, ami már nem szolgálja kedvét. Bizony úgy látszik, hogy az önmegvalósítást össze-tévesztjük az önzéssel, és azt hisszük, hogy a boldogság titka az egyre féktelenebb szerzés. A technika és ipar friss és tetszetős újdonságai szűnni nem akaróan beszerzésekre csalogatnak, s azt sugallják, hogy boldoggá tesznek minket. Már szinte eszünk ágában sincs megkérdezni magunktól, hogy ugyan mit lennénk képesek adni mindazért, amit teljes lelkinyugalommal zsebretecszünk. Legfőljebb itt-ott hallatszik egy-egy óvatosságra intő szó, hogy új energiaforrások után kellene nézni, amiből gyanítható: azt reméljük, hogy utána nyugodtan mehet minden a régiben.

Nyilvánvalóan újra meg kell tanulnunk, hogy egészséges önkorlátozásra szoktassuk magunkat. Üdvösebb adni, mint kapni - ez még mindig érvényes, számunkra is. Ha ehelyett folyton csak szerzünk és fogyasztunk, végül mégis belefűlhá-tunk a magunk piszkába, aminek már jócskán mutatkoznak intő jelei. Régen az emberek ismerték a hálát; voltak hálaáldozatok és aratási hálaünnepük annak jelül: az ember tudatában van, hogy ajándékot kapott a természettől vagy az istenektől. Ma nemcsak hogy magától értetődően ellenszolgáltatás nélkül felhasználunk mindent, ami csak kínálkozik, de még többre is tartunk igényt, mint amennyire szükségünk van, s kizsákmányoljuk a természetet - egymást pedig kölcsönösen. Ezzel szétűljük saját életfeltételeinket, mert nem respektáljuk a természet öntörvényűségét, s ahol természeti folyamatokba beavatkozunk, nem gondoskodunk az élet egyensúlyának helyreállításáról.

Újra meg kell tanulnunk hálásnak lenni azért, amiben részünk lehet, s újra át kell élnünk, hogy a hála boldogságérzetet kelt, mert bölcsen olyan összefüggésekbe sorol be minket, melyek fölöttünk állnak. A hála átmelegíti a szívet, és megnyitja a "jó" érzések számára. A hála a szeretetképeség része, benne elismerjük, hogy függünk mindattól, amit nem tudunk "csinálni", ráeszmélünk arra, hogy ha mégoly okosak és tudósok vagyunk is, végső soron rá vagyunk utalva az adott természeti törvényekre és szellemi valóságra, s azokat másoljuk.

Ez pedig nemcsak "Földanyánkkal", a természettel kapcsolatban érvényes, hanem közösségi vonatkozásban is. Életségleteink kielégítése másoktól is függ, s a többiek teljesítményét magától értetődően fogadjuk el. Embertársi világunk nyomban másképp festene, ha újlag rádöbbenénk egymásrautaltságunkra, ha tiszteletet és elismerést éreznénk a többiek iránt (a tőlük függőket is ideértve) - mert tévedünk, ha azt hisszük, hogy az fölösleges, ha már megfizettük őket. Az efféle restszívűség sokféle boldogságlehetőségtől foszt meg. Ha megkísérelnénk hálásabbnak, jóságosabbnak, önzetlenebbnek lenni, akkor fölfedezhetnénk, hogy ezekben boldogságlehetőségek rejlenek, amelyeket elzárunk magunktól látszólag természetes igényeskedésekkel. Ha magától értetődően követeljük, elfogadjuk és használjuk mindazt, ami nem magától értetődik, az minden téren elképzelhetetlen visszaélések forrása lesz. Nevetünk rajta, ha az ún. primitív ember bocsánatot kér az állattól, amelyet meg kell ölnie, hogy legyen betevő falatja; mi viszont szervezett szafarikon értelem nélkül lövöldözünk le állatokat. Ez majdnemúgy néz ki, mintha a pusztításban lelnék kedvünket.

Szinte kizárólag sikerben, hatalomban, dicsőségben és birtoklásban keressük a boldogságot. Persze az ilyen törekvés is része lényünknek, ám ha ezt tekintjük az egyetlen célnak, akkor ennek következménye a teljesítménykényszer lesz, mint ahogy minden ránk erőlteti magát, amit ki akarunk kényszeríteni. Ez aztán egyoldalú értékrendszert követel, amelynek mindnyájan kritika nélkül alávetjük magunkat. Külső sikerek, ún. státusszimbólumok alapján ítéljük meg egymást, és ezek mögött maga az ember talán másodlagosan ha érdekel bennünket.

Ez a folyamat már az iskolában kezdődik, ahol a teljesítményt osztályzattal mérik. Ennek nyomán kitermelődik a teljesítménybecsvágy, aminek aztán élethosszig meglesz a folytatása, mikor hogyan. Embertársunk ezáltal vetélytársunkká válik, akit ki kell ütni a nyeregből, de nem játékos megmérkőzésben, hanem kemény harcban, amelyben az dől el: ki lesz üllő és ki kalapács. Egyoldalúan racionális-intellektuális teljesítőtípust tenyésztünk ki, nagyon gyakran az emberi tulajdonságok és boldogságképességünk rovására. Többnyire már a család elkezd a terelgetést ilyen irányba, pedig hát éppen ott kellene emberi értékeket tanulnunk: tisztességet, méltányosságot, igazságosságot, segítőkészséget és bajtársiasságot.

Általában akkor beszélünk boldogságról, ha valakinek váratlanul valamilyen boldogító élményben van része. A négylevelű lóhere megtalálása lett ennek a jelképe, és ez fontos dolgot árul el boldogságkeresésünkről: először is, hogy azt nem lehet kikényszeríteni, hanem végtére is véletlenül szerűen jut valakinek; ugyanakkor azonban azt is, hogy csak az találhat, aki keres, még ha nincs is erre garanciája. Ilyen értelemben lehet szó arról, hogy valakinek tehetése van a boldogságra. Olyan magatartásmódokra gondolhatunk, amelyek képesek vonzani a boldogságot - ami annál elérhetőbb, minél jobban függetleníttük boldogságvárásunkat anyagi-konkrét dolgoktól. Lottónyereményt nem lehet kikényszeríteni, s még a legbehatóbb matematikai számítások is cserbenhagynak, ha szerencsejátékokról van szó. Ezért irracionális jellegű, kiszámíthatatlan és szeszélyes a szerencse! Biztos, hogy aki sosem lottózik, az nem is nyerhet, ám az is megeshet, hogy valaki évekig lottózik, és mégsem nyer semmit. Ilyen téren tehát legföljebb esélyt adhatunk a szerencsének, ám hogy az minket válasszon, azért semmit sem tehetünk.

A szerencsének nyilván sokféle fajtája van, ezek pedig attól függenek, hogy milyen fejlett egy kultúra, ill. az egyén. Beszélünk vadászszerencséről, hadiszerencséről, szerencsés fogásról, játékszerencséről, és pechnek mondjuk, ha a szerencse nem kegyes hozzánk. Az efféle szerencsének és pechnek vajmi kevés köze van személyünkhöz, és ha befolyásolni akarjuk, akkor mágikus ráolvasásokhoz és varázsf formulákhoz folyamodunk, hogy elérjünk vagy elkerüljünk valamit. A szerencse ilyen formáinál ajándékszerűen kapjuk meg, amit szeretnénk, teljesen a véletlentől, vagy emberen kívüli hatalmaktól függünk. A boldogság szerencséjét keresve (a német Glück szó egyszerre jelent szerencsét és boldogságot) olyasmire gondolunk, aminek önmagunkhoz is köze van, magatartásunktól és beállítottságunktól is függ. Legvilágosabban a következő közmondás fejezi ki ezt: Mindenki a maga szerencséjének kovácsa. Ebben a szellemben a szerencse egészen a mi kezünkbe kerül. Ha ebből a közmondásból nem csupán azt az illúziót olvassuk ki, amely azt hitetné el velünk, hogy a szerencsét függővé tehetjük akaratunktól, akkor úgy látszik, hogy nyilván másmilyen szerencséről van szó - talán így mondhatnánk: nemcsak materiális, hanem szellemibb fajtájáról.

Ha boldogságkeresésünk már nem tapad a mohó szerzési vágyhoz, hogy miből mennyit sikerül összeszednünk, és még mi minden "lenne jó", akkor ehelyett harmóniát kezdünk keresni, belső békét, hogy összhangban legyünk önmagunkkal, tudjunk másokat gazdagító szeretettel, alázattal és szelídséggel élni. A boldogságot így egyre kevésbé reméljük a szerzéstől, viszont mind jobban attól, hogy adni szeretnénk. Ez viszont már messzemenően hatalmunkban áll, s ha benne örömminket leljük, tényleg saját szerencsénk-boldogságunk kovácsai vagyunk. Adnivaló pedig akad mindnyájunknál: vonzalom, szeretet, megértés, átérzőképesség, meghecsülés, segítőkézség, barátság, együttérzés, hála vagy érdeklődés.

Zord, veszélyekkel terhes korban élünk. Foglalkozásunk ugyancsak megköveteli a magáét, és sokan - ha ugyan nem a legtöbben - olyan munkát végzünk, ami csupán megelégedésünket biztosítja, de nem képes azzal a megelégedettséggel és örömmel megajándékozni, hogy annak értelme van. A technika azonban egyre több szabadidőhöz segít, mint amennyiben korábbi nemzedékeknek részük lehetett, ennek fölhasználása pedig nagy mértékben tőlünk függ. Általában sokkal több tehetség és érdeklődés lakik bennünk, mint vélnénk, csak épp ezek nem kaptak kellő ösztönzést, még nem fedeztük fel magunkban és próbáltuk ki őket.

Előmozdíthatnánk önmegvalósításunkat művészi és kézműves tevékenységekkel is. Ezek megmozgatják a fantáziát, pihentetnek, s egyben összpontosítást is kívánnak. Ezekbe belefeledkezünk, de újra magunkra is találunk, olyasmit téve, amiben nem valamiféle célé a főszerep. Az alkotás örömeiben részesülünk így, még ha szerényebb mértékben is, és az nem kerül olyan szörnyű sokba. Némi igyekezettel mindenki találhat neki megfelelő kifejezési lehetőséget; az alkotás öröme olyan forrása a boldogságnak, amely aligha apad el. Ez pedig nem csupán zsenikben buzoghat.

Tapasztalatunk szerint sok lelketeg számára bizonyul gyógyító segítségnek az ún. foglalkozásterápia. Festés, gyúrmázás, zenélés és barkácsolás közben nemcsak a természetüknek megfelelő kézműveskedés szerez örömet, hanem a formálni tudás élményében is részesülünk. Mindez pedig hat a lélekre: harmóniához segít, és sok mindennek kifejező eszközévé lehet, amit különben megoldatlanul vonszolnánk magunkkal. Olyan elégedettség és boldog érzés kaphat így utat bensőnkbe, ami a derűvel határos, a kedély csöndes derűjével, amely szinte már ismeretlen, ám ha megvan, kisugárzik mindennapos életünkre és környezetünkre is.

Bármilyen más hobby, kedvtelés is magában rejthet többkevesebb boldogságot. Akár növényeket vagy állatokat gondozunk, akár képességünkhöz mérten csillagászattal vagy közetannal, mitológiaiával foglalkozunk - valahányszor a természetet figyeljük, azt, ami él és mozog, s annak megértésébe igyekszünk előbbre jutni, az gazdagít bennünket, újra megtanít a bámulatra, elégedettséget hoz és boldogító élményeket. Teljesítményelvű beállítottságunkból adódóan úgy véljük, hogy ilyen tevékenységeknek hasznát kellene hozniuk, vagy csak nagy tudományos felkészültségű szakemberek végezhethetnék azokat. Csakhogy ezekben éppen az boldogít, hogy ilyesmit nem valamiféle cél elérése végett, pénzért vagy becsvágyból teszünk, hanem csakis magáért azért a bizonyos dologért, amit szívesen csinálunk. S közben talán még hasonló hajlamú lelkekre is találunk.

Sok tekintetben új életmódot kell elsajátítanunk, mert olyan életfeltételek közé kerültünk, amelyekkel előbb megszűjt megtanulnunk elboldogulni. Így tehetünk szert lassan olyan erőkre, amelyek ellensúlyozzák köznapjaink rohanását, kapkodását és felületességét. Belső rendeződési, légzési, koncentráció és meditációs gyakorlatok állíthatják helyre a

kapcsolatot azokkal a lényünkben lévő oly fontos lelki rétegekkel, amelyekkel megszakadt összeköttetésünk. Bár megeshet, hogy ezeket az utakat inkább a világból való ki-menekülésre használják, meghatározatlan szennázószükséglet vagy csodáhit kielégítésére, de akkor is: valódi emberi cél olyasmit keresünk, ami értelmet ad, és banális, földhözragadt gondolkodásunkon túlra terjeszti ki tudatunkat.

Ami mármost a szeretetképességet illeti, amelyet ma oly sok esetben fenyeget az elsvárosodás veszélye, mégiscsak új lehetőségek rajzolódnak ki élményképességünk serkentésére és embertársi kötelekeink gazdagítására. Párkapcsolatainkat mind jobban szexualizáltuk; így a szerelemből teljesítménykérdés lett, vagy azt hisszük: úgy kell modernnek és "haladóknak" lennünk, hogy új meg új kalandokban, partnerváltogatásban keressük a boldogságot. Már-már a mennyiség lép a minőség helyére, s ez a materialisztikus gondolkozás egyik legszomorúbb tünete. Mivelhogy minden pótlék kórosan elfajul, ha nem azt elégíti ki, amit az ember tulajdonképpen óhajt.

Viszont e tekintetben is mutatkoznak kiegyensúlyozó erők. Az önismereti, a házaspár- és hasonló csoportok különböző formái olyan embertársi kapcsolatokra nyitnak lehetőséget, amelyekben megtapasztalhatjuk, hogyan tükröződik saját lényünk másokban. Ez esélyt ad arra, hogy korrigáló új tapasztalatokat szerezzünk magunkról és másokról. Megtanulhatjuk felszámolni életünk kirakatait és maszkjait, s azt is észrevehetjük, hogy másokra hasonló, vagy súlyosabb problémák, sorsterhek nehezednek, mint ránk. Átéljük, milyen felszabadító hatású, ha kibonthatjuk mások előtt életbátynkat, kivált ha merünk szólni félelmeinkről, szenvedéseinkről és lelkifurdalásainkról is, melyeket különben elrejtünk. Átéltetjük, hogy milyen bizalom és összetartozási érzés szövődik ilyen csoportélményekből (melyek nem téveszthetők össze a csoportos szexszel, amit némelyek olykor várnának tőle), mert ezeket nem határolják be familiák, társadalmi és más rétegek sörvényei, s ezek új testvériességhez vezetnek. A lakóközösségek különféle formái is, melyekkel mostanában próbálkoznak, s amelyeket hasonló lelkületűek rokonszenven alapuló nagycsaládjainak tekinthetünk, az embertársi együttélés kísérletei; ebből pl. új formái nőhetnek ki annak, hogy miképpen is kell együtt lakni. S azt se felejtjük el, milyen sokféle szomszédi-embertársi segítséget nyújthatunk egymásnak: kisgyerekek, öregek ellátása, és hasonló. Segítő erők hevernek parlagon az emberekben. Ezt sokszor csak azért nem vesszük észre, mert általában lebecsüljük a tehetséget és készséget, s azt hisszük: ehhez előbb kiképzési lehetőséget, ill. előképzettséget kellene biztosítani. Ez aztán sokszor elvágja az utat. Amilyen tudományosan félreképzettek vagyunk, úgy véljük, hogy a rátermett és tehetséges laikus az mégiscsak laikus - akit ezzel már le is értékeltünk.

Egyre elevebben vágóbban tapasztaljuk, hogy egymagában nem boldogít cselekvési lehetőségünk, a haladás-mámor és a jólét. Az átformálódásnak olyan korában élünk, amelyben esélyek és veszélyek úgy látszik hasonló súllyal esnek latba:

ragy fejlődési lehetőségek, humanitás, szabadság egyrészt, a megsemmisülés veszedelmei, embertelenség és káosz másrészt. Ez akkora feladatokat ró ránk, amelyek már-már meghaladják erőinket, s alighanem csak új etika és metafizikai tudatkiterjesztés segítségével lehet megbirkóznunk velünk. Ez az erkölcs nem terhel túl olyan igényekkel, melyek nem vetnek számot természetünkkel, hanem új módon felelőssé tesz önmagunkért; tudatunk kiterjesztése pedig a metafizikai, vallási és transzcendens régióig ismét besorol minket személy fölötti összefüggésekbe, és függőségeink tudatába. Nyissuk hát rá szemünket újra azokra az új értékekre, amelyekben a boldogság voltaképpeni lehetőségei rejlenek - ezek pedig a szeretetképeség, a felelősség, az élet iránti áhítatos tisztelet, a hála, és az a szabadság, amely nem önkényesség, hanem önmagunk fejlesztése a humanitás szabta szükségszerű határokon belül.

Fordította:

dr. Bodrog Miklós

HOL VAN ÉS MILYEN A BOLDOG ÉLET?

32. Távol legyen Uram, távol legyen ajakát előtted vallomásra nyitó szolgád szívetől, távol legyen, hogy ha bármiféle örömmel örvelezek, máris boldognak véljem magamat. Van ugyanis öröm, amelyet magamat. Van ugyanis öröm, amelyet meg nem kapnak az istentelenelek (Ézs 48,22), csupán a téged önzetlenül imádók, és te magad vagy az ő örömük. És az az igazi boldog élet, ha benned, rajtad, miattad örülünk.

Ez a boldogság, és más valódi boldogság nincsen. Ha valaki másnak hiszi a boldogságot, más egyéb öröm nyomába szegődik, de az nem igazi öröm.

(A. Augustinus: Vallomások XXII. fejezet. Gondolat, Budapest 1982.)

1944. mementója: Egyházunk és a zsidókérdés

Ez az elmúlt évi LMK téma indított arra, hogy megemlékezzek dr. Benes Miklós lelkésztestvérünkről, aki nem így vagy úgy foglalt állást, akkor vagy utólag a zsidókérdésben, hanem zsidó származása miatt szenvedő alanya volt mindannak a rémségnek, ami akkor történt. Úgy gondolok rá, mint aki "a bizonyosságtevők felhőnyi sokaságában" /Zsid. 12, 1/ kortársunk, kollégánk, kedves testvérünk és hűségese, segítő barátunk volt. A tanúk emlékezete - a zsidókhoz írt levél szerzője szerint - segít abban, hogy letegyünk minden ránk nehezedő terhet, és a bennünket megkörménykező bűnt, és állhatatossággal fussuk meg az előttünk lévő pályát. Ezért is szükségünk van erre az emlékezésre. De Krisztus tanítványainak emlékezete mégis több jóra indító példánál. Benne megszólal a hálaadás, a bűnbánat és a reménység is. Köszönjük meg Istennek mindazt, amit az ő életén és szolgálatán keresztül személyesen nekünk, evangélikusoknak, egyházunknak és ennek határán túl, Isten vándorló népének adott. S reá emlékezve meg kell valtanunk azt is, hogy tudva, vagy tudatlan, sokat vétettünk ellené. Hűséges szolgálatát sem egyházunk vezetősége, sem lelkészársai, sem a gyülekezeti tagok kellően nem méltányolták. Nyugdíjazásában és halálában is "elfelejtett ember" maradt, bár ha helyettesítésre volt szükség, sokszor csengett a telefonja. A zsidókhoz írt levél fent említett versével kapcsolatosan Alexandriai Kelemen írja, hogy a "felhő" hasonlata utal arra is, ahogyan könnyedén emelkedvén végtelen magasságok felé, tekintetünket is felemeli a földi látóhatárról, hogy az örökkévalóság végtelen távlatait lássuk. Ezzel a reménységgel emlékezünk tehát.

Benes Miklós 1902. szeptember 26-án született Budapesten. 13 éves volt, amikor édesapja meg akarta kereszteltetni. Az ótestamentumi hitben felnövekedett kamaszgyerek sírva fakadt és azt mondta, nem akarja Istenét megtagadni, és azt kérdezte, vállalja-e ezért apja a felelősséget. "Vállalom, fiam!" - volt a válasza. Így keresztelkedett meg 1915. november 21-én. A konfirmációra már maga jelentkezett. Az ünnepélyen, a többiek nevében is, ő mondta a hitvallást. A próféciák ígéreteinek beteljesedését megtalálta Jézus Krisztusban. Hitében az ótestamentumhoz töretlenül kapcsolódott az újtestamentum. Így lett a Fásori Evangélikus Gimnázium tanulója. 1919-ben, amikor fakulatív lett a hitoktatás, az osztályából egyedül ő járt hittanra.

Gimnáziumi éveiről önéletrajzában ezt írja: Fialat éveimben rettentő feszültség volt bennem. A Bibliát rendszeresen olvasva hitem megerősödött. Ugyanakkor azonban meg kellett tapasztalnom bűnös voltomat és bár újra és újra szívből jövő lelkesedéssel és nagy elszántsággal határoztam el, hogy ezentúl a Hegyi Beszéd tanítása szerint élek, mindig újból visszaestem. Ebben a lelki állapotban sokat szenvedtem. Még gimnazista koromban felébredt bennem és életem további során gyakran visszatért a lelkesi pálya utáni vágy. Akkori állapotomban azonban még visszatartott ettől a származásom folytán várható megpróbáltatásoktól való félelem.

Érettségi után a jogászkarra iratkozott be. 1927-ben jogi doktorátust szerzett, később letette az ügyvédi és bírói vizsgát is. 1931-től 1946-ig ügyvédi gyakorlatot folytatott. Németül, franciául, angolul egyaránt jól tudott. Ebben az időben kötött házassága hét év után felbomlott.

A lelki keresés éveit utáni hitében az 1936-os esztendő jelentett fordulópontot. Nagy hatással volt rá Csia Lajossal való személyes kapcsolata, valamint Ravasz László ígéhirdetői szolgálata. Erről így írt: Isten kegyelméből megtaláltam az Úr Jézus keresztjéhez vezető utat. Erre az időre esik az is, hogy bennem, aki régebbi éveimben szegyeltem és takargatni igyekeztem zsidó származásomat, nemcsak hogy nem tekintettem azt többé szégyennek, hanem inkább Istentől nyert feladatnak. Felébredt bennem a missziói felelősség a zsidósággal szemben.

1936-ban került kapcsolatba a Skót misszióval. 1940-tól már az evangélikus zsidó-misszióban is működött. 1942 tavaszán, a tömeges áttérések idején, Kemény Lajos esperes figyelmét felhívta arra, hogy nagy szükség lenne az áttértek rendszeres lelkigondozására. Ennek eredményeképpen május 27-én a következő szövegű megbízást kapta Kemény Lajos esperestől: Megbízom Benes Miklós ügyvéd urat, hogy az egyházunkba áttértekkel való foglalkozás érdekében az áttérteket felkeresse, őket az egyházi munkáról tájékoztassa és az abban való részvételre meghívja.

Ekkor indultak meg a Damjanich utcában, a Fasori evangélikus gyülekezetben a zsidó-missziós bibliáorák. Benes Miklós felkérése alapján a szolgálatokat Farkas Zoltán, Galát György és Sréter Ferenc lelkészek tartották. Néha száznál is többen voltak. Majd kapcsolatba került a Jó Pásztor misszióval is, amely a zsidó munkaszolgálatosokat látta el pénzzel, ruhával, élelemmel és természetesen Bibliával.

1943-ban hívták be munkaszolgálatra. Akkor még Pesten maradhatt, de 1944. június 1-én őt is a bor-i koncentrációs táborba vitték Jugoszláviába. Erről életrajzában többek között ezeket írja: Sok lelki és testi szenvedés között itt is Isten ígéje adott erőt. Vasárnaponként bibliáorákat tartottunk. - Egy haza küldött levélben pedig ezt olvassuk: Gondolataim mindig odahaza időznek... De Isten akarta így, legyünk engedelmesek iránta és ha a könnyűt el tudtuk Tőle fogadni, fogadjuk el a nehezet is. Ő ezzel csak javunkat akarja... Lelki állapotom is jó, mivel bizalmamat Isten kegyelmébe vetettem.

Isten kegyelméből 1945. február 26-án haza érkezett. A koncentrációs táborban töltött idő egészségét nagyon megviselte, de hitét nem törte meg.

1945. március 28-én kötött házasságot Victor Zsófia ref. tanárnóval, akivel még az üldöztetés nehéz éveiben ismerkedett meg a Skót misszióban, s aki szeretetével és hitével hűséges társa és segítője volt szolgálatában.

A háború utáni nehéz években nagy hűséggel és fáradhatatlanul folytatta a Jó Pásztor misszió keretében a zsidó családok látogatását. 1947-ben, teológiai jelentkezésében ezt írta: Mindinkább vágyódtam arra, hogy Isten országát mint missziói munkás ne csak szabadidőmben, hanem egész munkaidőmben is szolgálhassam. Szükségét érzem azonban alapos tudományos felkészültségnek, hogy missziói munkásságomat a tudomány fegyvereivel is felszerelve jobban végezhessen.

A teológiai jelentkezéshez szükséges ajánló levélben Éliás József többek között utalt következetes keresztény életére, engedelmességére, arra hogy kész hordozni az embervilágban Krisztus gyalázatát, s hogy a Szentlélektől a szó legszorosabb és legnehezebb értelmében a pásztorolás kegyelmi ajándékát kapta. Majd így folytatta: Benes Miklós a Jó Pásztor misszióban való alkal-

mazása óta sorra látogatta a neki átadott címekeket, idegen zsidó családokhoz kopogtatott be az Úr nevében, lelkekért vívott harcot s testét-lelkét nem kímélve volt kész arra, hogy tízszer is meglátogasson egy-egy kereső lelket...

Látogatásairól részletes naplót vezetett. A 400 oldalas napló nemcsak hűséges pásztori szolgálatának dokumentuma, de páratlan értékű leírása a deportálásból hazatért zsidóság lelki helyzetének is. Néhány részlet a naplóból: NN-né a radium-szobájában fekszik, ahová kívülállónak szigorúan tilos és életveszélyes a belépés. A küszöbről beszélek vele. Nagyon örül és meg van hatva, hogy elhagyatottságában valaki felkeresi. Holnap viszik a zsidókórházba. Vonzódik az Úr Jézushoz és már imádkozott is hozzá, de közben nyugtalansága van, hogy ezáltal vétkezik Isten ellen. Megmagyaráztam neki, hogy Isten és Jézus ugyanaz. - Azt mondta, hogy diagnózisát nem mondták meg, attól fél, hogy "itt valami baj lehet". Azt feleltem, hogy bízva rá magát egészen Istenre. Felnéz az égre és látszik, hogy imádkozik, igyekszik is ezt megtenni. Kéri, hogy imádkozzam érte.

Egy másik bejegyzés: Hosszú beszélgetés és vita XY-nál, különösen fiával, aki azt mondja, hogy "kár minden szóért" és szinte percenként ismétli, hogy "mi zsidók akarunk maradni, mi nem hagyjuk el vallásunkat". Teljesen sötétségben vannak. A fiú naponta többször imádkozik, de az Ószövetség ismeretlen előtte. Azt hiszik, hogy a keresztyén hit az oka a zsidók szenvedésének. Sikerről rávezetem őket, hogy belássák, ez nem így van. Végül teljes Bibliát kérnek, amint mondják, kölcsön, mert nem tudják megfizetni. A fiú angolul szeretne tanulni. Hat nap múlva elvittem a Bibliát. Ismét hosszú és érdekes beszélgetést folytattunk. Nagyon nehéz elosztatni a félreértéseket. Pl. nem értik, hogy lehet valaki, aki zsidó, keresztyén vallású. Közben feláll és elmondja héber imádságát, - megjegyzi, hogy nem érti, amit imádkozik, de kérdéseimre adott válaszából látom, hogy közben lelkében valóban imádjja Istent. Egy hét múlva újabb látogatásom alkalmával fia nem volt otthon. Éppen zsidó ünnep volt, és a zsinagógába ment. Egy hónap múlva hosszú és fárasztó beszélgetés a fiúval. Miért nem kötelező a törvény a keresztyénekre nézve? - ez a fő problémája. Miért nem jobbfelől nyílnak a keresztyén vallásos könyvek? A keresztyének miért nem imádkoznak imaszíjjal? Megdöbben, amikor azt mondom, hogy a zsidók nem tartják be a törvényt, pl. azt, hogy szerezd az Urat a te Istenedet teljes szívedből, minden erődből és teljes lelkedből. A külsőségekre nézve felolvastam neki Ezsaiás próféta első fejezetét. Adtam neki egy traktátust: Az ószövetségi messiási ígéretek beteljesedése az Újszövetségben.

A teológiát két és fél év alatt nagy szorgalommal és kitűnő eredménnyel végezte el, vállalva nemcsak az ezzel járó anyagi terhet, de azt is, hogy a soproni tanulmányi időt feleségétől távol töltse, aki akkor Budapesten általános iskolai tanár volt.

Szentelése 1949. novemberében volt a békéscsabai templomban. Ezzel kezdődött 12 éves lelkési szolgálata 11 budapesti és vidéki gyülekezetben. Már ez a szám is mutatja, hogy mennyi hányattatást, megaláztatást, meg nem értést kellett elszenvednie szolgálata idején. 3 vidéki gyülekezetben szolgált: Bezi-Enesén, Vecsésen és Hácson. Itt a gyülekezettől nem is kapott fizetést, csak sorkosztot. Egy üzlethelyiségben lakott, ahol eleinte még fűtés sem volt. Vidéki szolgálata idején is feleségétől távol

kellott lennie, aki anyagi lehetőségeikhez mérten egy-egy hétvégén látogathatta csak meg. Budapesten pedig az angyalföldi, pesterzsébeti, zuglói, budavári, fásori, ferencvárosi, cinkotai és budafoki gyülekezetekben volt segédlelkész. Az utóbbi helyen még egyházfenntartói járulékot is kellett szednie. 59 éves korában, megrokkant egészséggel ment nyugdíjba 1961-ben.

Nyugdíjas éveiben megélhetésük biztosításáért nyelvórákat adott. S amikor a német-francia-angol nyelv iránt megfogytakozott az érdeklődés, megtanult oroszul, hogy új tanítványokat szerezzen. De missziói elhivatottságát akkor sem adta fel. Nagy hűséggel gondozta tovább azokat, akikkel pásztori kapcsolatba került, elsősorban a zsidó családokat. Szívesen prédikált is. A budahegyvidéki és kispesti gyülekezetek hívták meg több alkalommal is. Széleskörű teológiai tájékozottságával és nyelvtudásával sokat segített teológusoknak is szigorlati dolgozataik megírásában.

Evek múltával egészségi állapota egyre romlott. Többször volt lábtrombózisa, mozgása is egyre nehezebb lett. Így került kórházba. Ott sem szégyellte Krisztus evangéliumát. Orvosai, betegársai és látogatói előtt is biznyságot tett hitéről és arról a reménységről, ami szívében élt. Utoljára kórházi látogatásom alkalmával találkoztam vele. Akkor a külvilág számára már bezárult, de a szíve mélyébe ivódott igékre még reagált és a miatyánkot együtt mondhattuk el. 1979. december 21-én halt meg. Temetése 1980. január 3-án volt a rákospalotai temetőben Szirmai Zoltán szolgálatával. Temetési igéje, felesége választása alapján Dán. 12, 3 volt: Akik sokakat igazságra vezetnek fényleni fognak, mint a csillagok mindörökké.

Igehirdetéseire gondosan készült, felhasználva gazdag, többnyelvű teológiai könyvtárának segítségét. Legtöbb igehirdetését géppel vagy kézírással, szinte szóserint leírta. Utolsó nagypénteki igehirdetéséből, amit 1961. március 31-én, Budafokon tartott, idézek néhány mondatot, mert úgy gondolom, Benes Miklós méltó emlékezete, ha végül is nem rá, hanem arra a Jézus Krisztusra gondolunk, akinek megváltott szolgálja volt élete utolsó pillanatáig. Az alapige Ézsaiás 53 volt.

"Isten mindnyájunk vétékét Őreá vetette, Jézust büntette meg minden bűnünkért. Őt, aki egész életében az Atya iránti teljes engedelmességgel élt, megbüntette azért, mert te előtted nem szent az Atya akarata, életed nem aszerint intézed, hanem saját gondolataid és kívánságaid szerint. Jézusnak, aki maga a szeretet, kellett szenvedni azért, mert a te szíved önző, hideg és érzéketlen, nem indúl meg embertársaid baján. Őreá, aki Isten Fia létére alázas volt, rávetette Isten azt a bűnödöt, hogy másoknál különbnek tartod magad és nincs benned bűnbánat. Őt, aki az Atya kezéből szelíden és engedelmesen elfogadta és utolsó cseppig kiürítette a szenvedés poharát, megbüntette Isten azért, mert te elégedetlen vagy sorsoddal és zúgolódsz miatta. Te nem tudsz megbocsátani azoknak, akik vétettek ellened, ezért sújtott le Isten Őreá, aki miközben a keresztfára szögezték, a gyilkosaiért imádkozott."



Húsvét utáni 6. vasárnap

Lk 24,46-49.

Mondanivalómat az előkészítőnek mind az exegetikai, mind a meditációs szakaszában három téma köré szeretném csoportosítani. Ezt a három témát a szöveg tükrében, ill. az igehirdetés felé haladva ugyanolyan sorrendben, csupán a nézőpontot váltva igyekszem megvizsgálni.

1. Időpont
2. Feladat
3. Uticél

A textusról

1. Három kapcsolatra figyeljünk, amikor most a szöveg összefüggését és szerkezetét vizsgáljuk! Mindhárom kapcsolat abból a tényből következik, hogy Lukács evangéliumának zárószakaszát tartjuk kezünkben. Ez a zárószakasz egyfelől visszacsatol az evangélium kezdetéhez, teljes képet, kerek egészet alkotva ezzel. Másfelől továbbmutat Lukács másik iratára, a Cselekedetek könyve irányába. Harmadrészt pedig: nem nélkülözhetjük az összevetést más evangéliumok, nevezetesen Máté evangéliuma zárószakaszával sem.

A visszacsatolás: az evangélium kezdetén Keresztelő János hívta bűnbánatra Izráel népét és hirdette nekik a megtérés kereszttségét a bűnök bocsánatára. Az evangélium végén, szakaszunkban, Jézus követői kapják a feladatot, hogy megtérést és bűnbocsánatot hirdessenek - Jézus nevében. A címzett itt már távolról sem egyetlen nép, hanem valamennyi ember, s Jeruzsálem a kiindulópont csupán.

Előremutatás: ha formailag nézzük, úgy ennek a parancsnak megvalósulását tárja elénk a Cselekedetek könyve. Ha pedig tartalmi szempontból vizsgáljuk, akkor ezzel az összekötő láncszemmel válik teljessé a két könyv egysége. A tanítványok munkája (forrását, útját és célját tekintve) nem más, mint Jézus munkája. Természetesen nem Jézust helyettesítve lépnek követői "minden nép" elé, hanem munkájukat ő vezeti, ő igazolja, ő irányítja és ő vi-szi eredményre (vö.Csel 1,1kk és 28,30k).

Összevetés: Máté evangéliuma hasonlóan zárul a jól ismert missziói paranccsal és jézusi ígérettel. Am ott a parancs centrumában együtt áll a keresztelés és tanítás feladata (Mt 28,18kk). Itt a szó az eszköz egyedül, az evangélium hirdetése a feladat, s ezt nem szabad figyelmen kívül hagynunk. A bűnbocsánat evangéliuma Jézus nevében. Ezzel beteljesednek az ígéretek: a régi, amit még Ábrahám kapott Istentől (Gen 12,2k); az ige, amit próféták ajka hirdetett (Ézs 40,5); sőt Keresztelő János szava is (Lk 3,4kk). Korszakok találkozása tehát ez a textus.

2. A feladattal kapcsolatban a textusnak három momentumára figyelünk.

a/ 46-47 versek: a mondatnak szinte ritmikus (kell...kell...kell...) megfogalmazása két előzményre emlékeztet. Az első szen-

vedés-jelenetben (9,22) találkozunk ugyanilyen megfogalmazással. Majd amikor az Emmausba vezető úton a két "szökevény" tanítványnak magyaráz, akkor beszél Jézus újra ugyanebben a formában haláláról és megdicsőüléséről (24,26). A meglepő ebben az ezúttal harmadízben előkerülő formában az, hogy ugyanilyen módon kerül a már ismert tartalmak közé a megtérés és bűnbocsánat hirdetése. A "kell" ige mögött természetesen az Atya akarata, a küldetés és a Fiú engedelmsége áll. Ugyanebbe a sorba, Isten üdvtervébe tartozik tehát az evangélium hirdetésének feladata is.

b/ **Megtérés és bűnbocsánat az igehirdetés tartalma.** Ezzel ismét egy ígéret beteljesülésének pillanatában állunk. A próféták az eljövendő messiási kor jellemzőjeként hirdették meg a bűnbocsánatot (vö. Jer 31,31kk). Jézus beköszönő prédikációjának is ez a tartalma (Mk 1,14k), s most ugyanezt adja feladatul a tanítványoknak. Bűnbocsánat és megtérés összefüggésére figyeljünk még! A megtérés tökéletes változást jelent, az érzület megváltozását is, új életforma felvételét is. Teljes életfordulat tehát. Hátat fordítunk az elvétettnek, a helytelen iránynak és odafordulunk valamihez, ami létezik, Istenhez, Istenhez, aki bocsánattal fogad. A feladatul kapott igehirdetés tartalma mindenképpen ez a pozitívum. Keresztelő megtérés-hirdetése mögött inkább állt valami félelmetes, szorongató, valami fenyegető valóság. Motivuma így inkább a menekülés a közelgő ítélettől. Jézus megtérés-hirdetésében is letagadhatatlan módon ott áll a bűnismeret, de az előtérben valami biztató, bátorító valóság áll, a bűnbocsánat ígérete.

c/ **"Ti vagytok erre a tanúk":** szó sincs itt hívős, pártatlan, s ilyen értelemben tárgyilagos tanúkról. Jézusnak azok az emberek a tanúi, akiket meggyőzött feltámadásáról, akik hallották szavait, az apostoli igehirdetés s az egyházi igehirdetés alapját. Aiket tanított az ige értésére, s akiknek Szentlelkét ígéri, aki megtanítja majd őket mindenre (Jn 14,26). A tanúk tehát a szem- és fültanúk, az elkötelezett, a meggyőzött, az ügyet teljes mértékben vállaló emberek. Hiteles tanúk - Exaudi vasárnapjának ógyházi evangéliumát (Jn 15,26-16,4) figyelembe véve - a vértanúságig menően.

3. **"Kezdve Jeruzsálemtől...maradjatok a városban".** Jeruzsálem. Minden itt összpontosul. Helyszín, amelyet nem lehet fölcserélni. Ismét a szenvedés-jelentés szavai csendülnek fel emlékeztünkben. Nemcsak formai hasonlóság ez - Jeruzsálemmel kapcsolatosan sem. Város, amely elutasította Jézust, amely elítéltette és keresztre feszítette. Város, amellyel szemben sokkal nagyobb az Isten hosszútűrése és szeretete, mint akárki emberé volna. A Szentlélek ígéretét is hozzá köti. Ezzel újabb esélyt kap Jeruzsálem. Isten még mindig hívja, még újabb lehetőséget ad szent városának.

Az igehirdetés felé

1. **Exaudi vasárnapját** valamiféle nehezen megközelíthető és megragadható idői lebegés jellemzi. Ez a helyzet roppant nehézé teszi a vasárnap homiletikumát. Mennybemenetel után vagyunk. Jézus megdicsőült testben való megjelenésének korszaka lezárult.

Új korszak kezdődik, de még nem köszöntött be, még csak ígéret van rá. Az új korszakban a szemnek többé nincs szerepe, egyedül a hitnek. Jézus jelenléte pedig szorosan kapcsolódik a Szentlélek bennünk és közöttünk végzett munkájához. Ahogyan karácsonynak és húsvétnek van egyházi esztendőnk menetében előkészületi ideje, úgy tekinthetjük Exaudi vasárnapját egyfajta előkészületnek, a Pünkösödöt előkészítő vasárnapnak. Természetesen nem prédikálhatunk olyan módon, mintha Pünkösöd nem lett volna és mintha nem élnénk már évezredek óta a Szentlélek munkájának meghatározottságában. Mégsem kapcsolhatjuk ki azt a szempontot, amit az előzőkben idői lebegésnek neveztünk. Nagy segítséget nyújt a vasárnap jellegzetességének megragadásában a textus, amely fantasztikus módon sugározza a vasárnap sajátos, idői és eseménybeli jellegét. Három idő, három korszak találkozásánál vagyunk általa jelen. Az ígéretek beteljesedtek, ill. most indulnak a beteljesedés útján. Jézus az emberi érzékelés hatóköréből eltávozik. Tanítványainak búcsúparancsot ad. Ennek a parancsnak végrehajtásához azonban felfegyverzi őket mennyei erővel. Alkalmassá teszi őket azáltal, hogy Szentlelkében való jelenlétét ígéri.

2. A földön szolgáló gyülekezet - ebben a mondatban fogalmazódik meg a vasárnap s a Pünkösödöt váró hét mondanivalója. Krisztus egyháza, s annak minden tagja a mai napig a bűnbocsánat evangéliumának hirdetésével, a megtérésre hívó szóval szolgál a földön. Ez a feladata, mert ebben ragadható meg Jézus halálának és feltámadásának titka és üzenete.

a/ Miért hirdetjük? Mert tanúk vagyunk. Halál, feltámadás, megtérés és bűnbocsánat tanúi. Ez a tény azt jelenti, hogy minket céloz és minket szólít meg elsősorban ez az üzenet. Tanúkká akar tenni, meggyőzött, elkötelezett emberekké, ill. ebben a hivatásban kíván megerősíteni. A tanúk nem egyszerűen a tényeket értő, összefüggéseket látó, valóságokban eligazodó emberek, hanem meggyőzött és elkötelezett tanítványok. Aki ennél kevesebb, az alkalmatlan a feladat teljesítésére. Minket szólít meg tehát elsősorban ez az ige, igehirdetőket és igehallgatókat, hogy megerősítsen minket a tanúk státuszában és szolgálatában.

b/ Mit hirdetünk? Megtérést hirdetünk valakihez és valamihez, aki és ami nélkül csonka az életünk. Az élet újrakezdehető és másként folytatható. Nincs ember, aki ne igényelné és ne áhítna ezt a valóságot, ha azt úgy hirdetik meg számára, hogy ő maga is valóságosnak érzi, nem üres ígéretnak és olcsó vágyakozásnak. Soha nem állhat szolgálatunk ennél bizonytalanabb alapon. Tudnunk kell, hogy amit viszünk, azt keressük, arra mindenkinek szüksége van. Az létfeltételnél nem kevesebb, ha igazán, ha jól, ha megragadható formában nyújtjuk.

c/ Hogyan hirdetjük? Az előző mondat sok feltételére minden keresztyén ember keresi a biztosítékot. Minket nem fegyvertelenül küld küzdelemre Urunk. Számol környezetünk ellenállásával (s ez a fentiek ellenére és azokkal együtt igaz), számol az úgy fajsúlyával, számol szolgálói erőtlenségével. Új fegyverzetet ígér. Szentlelkét, aki tanít, aki megvilágosít, aki megerősít, s

aki azokban is munkálkodik, akikhez minket küld.

3. "Jeruzsálemen kezdjétek!" Nem kerülhetjük meg a legszűkebb, s ezért legnehezebbnek látszó kört. Közvetlen környezetünket, családjunkat, saját gyülekezetünket, evangélikus egyházunkat. Megszégyenítő az a szeretet és hosszútűrés, amelyet Isten tanúsít Jeruzsálem iránt. Megszégyenítő az a szeretet és felelősség, amellyel Pál viseltetik - megannyi elutasítás ellenére is - népe iránt. Megszégyenítő mindez számunkra, akik oly könnyen monduk le emberekről, gyülekezetünkről és egyházunkról, Istentől kapott környezetünkről.

Exaudi a tanúk vasárnapja. Embereké, akik megerősödnek küldetésük tartalmában, meggyőződnek annak nélkülözhetetlen voltáról, vállalják annak útvonalát - és kapják a felfegyverzést, a megerősítés ígérését.

Szabóné Mátrai Marianna

Pünkösöd ünnepe

Csel 2,36-38

A textusról

36. Az első pünkösdkor Péter apostol többször is summázza igehirdetésének mondanivalóját (22-24., 33.), majd summázásait tömöríti tovább versünk második felében: "Úrrá és Krisztussá tette őt az Isten, azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek" (vö. 1 Kor 15,3-4). Íme, az első pünkösdi prédikáció nem a Szentlélekről, de a megfeszített és feltámasztott Jézusról szól.

Eppen ilyen határozottan tesz Péter hitet a keresztre feszített Jézus élő és Úr-voltáról a sánta meggyógyításával (Csel 4,10), ill. a bűnbocsánat meghirdetésével kapcsolatban ("Óáltala hirdetjük nektek a bűnök bocsánatát" - 13,38).

Bengel a következő felkiáltással szakítja meg a versben előforduló szavak exegézisét: "Jézus, Te vagy az Úr és Te vagy a Krisztus! Jól tudom ezt és örülök Neked!"

"Jézus a Krisztus!" - és "Jézus az Úr" a két legrégebb és legtömörebb hitvallás Megváltónkról. Az előbbi a zsidókból lett kereszténynek boldog felismerése, az utóbbi a császárkultusz árnyékában élő pogánykereszténynek bátor színvallása. A zsidó neveltetésűnek kimondásához át kellett értékelnie a kereszt botrányát, az utóbbinak - adott esetben - kockára kellett tennie egzisztenciáját, sőt életét is. A zsidókereszténynek tudnia kellett: a megfeszített Jézus csúfos keresztalála ellenére is a Messiás, sőt húsvét felől nézve kiderül, hogy ez éppen így az Isten akarata, minél nagyobb volt a gyalázat, annál nagyobb a dicsőség. A pogánykereszténynek tudnia kellett, hogy a magukat Úrnak-istennek kikiáltó mégoly hatalmas császárok is halandó emberek, Jézus pedig Úr, Isten akarata szerint a halál felett is Úr!

37. Így kérdezték a katonák, a vámszedők, sőt az egész sokaság is Keresztelő Jánost: "mit tegyünk?" (Lk 3,10.12.14) Ez a kérdés "az igazi megtérés kezdete" (Bengel).

38. Jussatok új értelemhez, térjetez meg, térjetez - az Istenhez! Ez a vers - Bengel szerint - A szentháromság egységének a kifejezése is. Ugyanakkor nagyszerűen tartalmazza a kereszt-ség és a megtérés elválaszthatatlanságát.

Az apostoli igehirdetésben a megtérés és a bűnbánat tartása szinonim fogalmak (pl. Csel 3,19). A megtérést magát is az Isten munkálja (Péter a nagytanács előtt jelentette ki: "Az Isten őt fejedelemmé és üdvözítővé emelte fel jobbjára, hogy megtérést és bűnbocsánatot adjon Izráelnek" (Csel 5,31). A megtérés az Istenhez való visszatérés (20,21). Jézus is hirdette a megtérést (Mk 1,14), s feladatul hagyta tanítványainak (Lk 24,47!). A megtérést olykor megelőzi, máskor követi a Szentlélek ajándéka (pl.: "amikor hittek..., megkeresztelkedtek, aztán imádkoztak értük, hogy részesüljenek a Szentlélek ajándékában" - Csel 8,12.16 - de pl. Kornéliusz házanépe először kapta a Szentlélek ajándékát, azután - éppen ezért - keresztelte meg őket Péter - Csel 10,44-48).

A keresztiséggel kapcsolatban a NTD emlékeztet János keresztiségre, az egyfelől a bűnbánat jele volt, másfelől a Messiásra várók közösségébe való felvételt jelentette. Maga Jézus nem keresztelt, de tanítványai igen (Jn 3,22;4,1-2). Pál újra megkeresztelti azokat, akik János keresztiségeben már részesültek (Csel 19,1-7). Az apostoli gyakorlatban végül is a keresztiségnak hármas ismeretőjele volt: 1. Feltételezi a bűnbánatot és hozza a bűnök bocsánatát. 2. Jézus Krisztus nevére történt. 3. A keresztiség következménye volt a Lélek kitöltése.

Mai igehirdetésünk célja a már megkereszteltet a Jézusban mint Krisztusban és Űrban való hitre vezetni, azaz a Szentlélek által megtérésüket munkálni. Veni Creator Spiritus!

A Szentlélek pünkösdi nyelvleckéje

A beszélni tanuló kisgyermek először csak így mondja: "anya,apa!" Hosszú idő alatt tanítható meg még szebben: "édes-anyám,édesapám!" Az idegen nyelvet tanuló kisdidiáknak is sokat kell gyakorolnia - oroszul vagy németül: "anya - anyám, apa - apám..."

Krisztus egyházának pünkösdi nyelvtanára a Szentlélek Űristen az első jeruzsálemi szolgálatával nyelvi nehézségeket hidalt át: pártusok és médek, krétaiak és arabok saját anyanyelvükön hallották (a nyelvükön egyébként nem beszélő apostolok szájából) Isten nagyságos dolgait.

Ma - látszólag - könnyebb dolga van a Szentléleknek. Mai "nyelvleckénk" hangalakja egyszerű. Szívből, teljes meggyőződéssel mondani azonban magunktól nem tudjuk. A Szentlélek tanít meg arra, hogy

1. Jézus - Jézusom. A názáreti Jézus az én Jézusom.

Az a Názáreti, aki a történelem közepén József és Mária fiaként Betlehemben látta meg a napvilágot, aki annyi más kortársával együtt kapta a Jézus nevet. A többi Jézust belepte a feledés pora, közülük csak egy lesz igazán Jézussá - Szabadítóvá!

Jézus, akit Isten küldött, aki megosztotta velünk emberi sorsunkat, megmutatta: nincs oly rossz, amit el ne lehetne hordozni. Megmutatta, mit jelent igazán embernek lenni. Eljött irgalmas samáriainak, aki rántkalált, amikor mások elmentek mellettünk. Eljött és hordozta fájdalmainkat, értünk is hordozta a keresztet.

Ez a Jézus - hirdeti pünkösdi Lelke, Isten Szentlelke - Jézusod. Róla tudjuk, hogy "egyszer meghalt értünk és ezt az ő halálát osztja ki az igehirdetés, a kereszttség, a Lélek az olvasás és az evés által, mégpedig amint akarja..." (Luther: Nagy hitvallás az úrvacsoráról, LM művei, V. 241.).

Áldott legyen a felismerés: ez így nem maradhat, valamit tennem kell. Őriási a különbség tisztasága és szentsége, valamint bűneim és mulasztásaim között. Sok a megbocsátanivalója. Könyörülj tehát rajtam Jézus, Jézusom!

2. A második lecke: Krisztus - Krisztusom.

Nemcsak a választott néphez küldetett Messiás - Krisztus ő, de a miénk is. Őt várták a kegyes zsidók, róla beszéltek őtestamenti próféták. Másként érkezett, mint várták, szenvedését, csúfos keresztjét nem tudták beleilleszteni előzetes elképzeléseikbe. De így akarta Isten, Krisztussá Jézust a kereszt botrányán keresztül tette. Minél nagyobb volt gyalázata, annál nagyobb lett dicsősége!

S ha keresztjére tekintve bűnbánatra jutunk, a Feltámasztásra gondolva a bűnbocsánat hite érelődjék meg bennünk. A hit éppen ezt jelenti: "Isten bűneidet meg is bocsátja neked. Ez azon bizonyágtétel, amelyet lelkedben a Szentlélek végez, mondván: megbocsáttattak a te bűneid" (Luther: Az ágostai kihallgatás, LM művei I. 248.). Ő maga kézzel és munkálja így megtérésünket, s bűnbocsánatával koronázza meg.

Ez a megtérés tkp. tudomásulvétele annak, ami velünk kereszttségünkben történt. "Ha a bűnből felkelünk és bűnbánatot gyakorolunk, semmi mást nem cselekszünk, minthogy visszatérünk a kereszttség amaz erejéhez és hitéhez, amelyből kiestünk és megragadjuk újból amaz ígéretet, amelyet egykor a kereszttségben vettünk..." (Luther: Az egyház babyloni fogsága, LM művei II. 169). Örvendhetünk, kik bűneinket bánjuk, van hová folyamodnunk: meg vagyunk keresztelve! Boldogok lehetünk, kik bűneink miatt sírunk, van kihez fordulnunk: a könyörülő Krisztushoz, könyörülő Krisztusunkhoz!

3. A harmadik lecke: az Úr - az én Uram!

Ezt munkálja ma szívünkben a pünkösdi nyelvmester, az Isten Lelke: hiszem, hogy Jézus Krisztus az én Uram!

Az első pünkösdi igehallgatók megrettentek: vétkeztek Jézus ellen, keresztre juttatták. S az Úrrá lett Jézus hatalommal jöhet ellenük. Boldogok, akik felismerik, az Úrrá lett Jézus hatalmát nem ellenükre, de értük használja, hiszen "a megrepedt nádat nem töri össze..." (Ézs 42,3).

Jézus - Úr! Küriosz - királyi cím ez, s a görög nyelvű Ótestamentumban Isten neve. Ókori uralkodók használták ezt a nevet

húsvét után azonban egyedül Jézust illeti meg. Ő lett az urak Ura, istenek Istene!

A Szentlélek ma Urunkká teszi ezt az Urat. Az URAT! Ő, akinek minden hatalom adatott mennyen és földön, itt van, amikor Róla beszélünk. Ő, aki az ítélet várományosa, bealázza magát a kenyérbe és a borba, hogy beleférközzön életünkbe, sorsunkba. Ez az Úr az én Uram. Vállal engem a világ előtt, s akarja, hogy én is vállaljam őt. Éljek uralkodása alatt, ha kell, felvéve keresztjét, vállalva sorsát is - ahogyan azt ő is tette értünk.

Az Úr - az én Uram! Ez a harmadik "nyelvlecke"...

Legyen hát Jézus - Jézusod, Krisztus - Krisztusod! S legyen tanítómestered a Szentlélek, mert "senki sem mondhatja: JÉZUS ÚR, csakis a Szentlélek által!" (1 Kor 12,3).

Zsuzkaliczky Pál

Pünkösdi II. ünnepe

Csel 2,42-27

Exegetikai összefoglalás

A görög szöveg nyomán több írásmagyarázó a 42. verset még az előző szakaszhoz kapcsolja. Ez ugyanis hiányos mondat, melynek alanya a 41.v.-ben említett háromezer megkeresztelkedett. Magyar fordításunk a perikópával összhangban vele kezd új bekezdést, és nem a 43.v.-sel. Ilyen összefüggésben közvetlenül a Szentlélek kitöltésének történetéhez kapcsolódik, mintegy bemutatva az ő gyülekezetét, nem pedig bevezető szakasza (summariuma) az 5,11-ig tartó résznek. (Schille) A prozskarteruntesz (kitartóan részt vettek) első jelentése: állhatatosan megmaradva. Azt a helyzetet is érzékelteti, ahogy ők a hitre eljutottak. A pünkösdi csoda, hogy ők gyülekezetté, egyházzá lettek, nemcsak ezután kezdődött az életükben. Az apostoli tanítás, az asztalközösség és imádság együttes említése nem elhanyagolható. Az apostoli tanítás lényege: Jézus a Krisztus. A péteri bizonygatótel is ez: "Úrrá és Krisztussá tette őt az Isten; azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek." (2,36) Az asztalközösség ősi értelme és jelentősége itt kiszélesedik. Nemcsak Izráel kultikus étkezése és nem is csak halvány emlékeztetés az utolsó vacsorán kenyeret megtörő Úrra, hanem őt magát idézi, aki benne szent testét ajándékozva nekik, eggyé lesz velük. Hangsúlyozni szeretném, hogy mondattanilag a koinónia és a kenyér megtörése összetartoznak, és nem különálló tagok. Az egyes részek között ugyanis a kai szócska áll, e kettő között pedig vessző. Így az utóbbi magyarázza, értelmezi az előtte állót. Másként: a koinónia a kenyér megtörése által valósul meg. A gyülekezet a Szentlélek által jelen-

lévő Krisztushoz való viszonyában nemcsak személyesen megszólított, hanem maga is szól Urához, beszél vele. Az apostolok által véghezvitt jelek és csodák említése nem öncélú, amint azok Jézus csodáiban is mindig túlmutatnak önmagukon. A helyes megértés kulcsa Mk 16,20. Arról beszélnek, hogy az Úr velük volt és maga erősítette meg az ígét ezek által. Ez a gyülekezet természetesen vált általunk sok tekintetben szinte érthetetlenül valószínűsítően szeretetközösséggé, örvendezve újjongó gyülekezetté, amely számára nem a törvény szigora a kényszerítő erő a templomba való felmenésre és a kultikus kenyértörésre, hanem a hálaadó örvendezés, és misszionáló közösséggé, amely kedves volt a nép előtt, és melyet növelt az Úr.

A prédikáció felé

Ha helyesen értettük, hogy alapigénk a Szentlélek gyülekezetét mutatja be, akkor feladatunk annak vonásait felvázolni.

1./ Kívülről nézve az: szeretetközösség, örvendező gyülekezet és misszionáló gyülekezet.

Közösség, tehát olyan, mint bármely szociológiai képződmény. Van benne mégis valami megmagyarázhatatlan. Nem csupán eredetére, hanem külső megjelenésére, életformájára nézve is. Az írásmagyarázat számára azért lett kérdésé ez az életforma, mert a szó valószínűsítően igazi értelmében ez a szeretetközösség ma elképzelhetetlennek tűnik. Tisztában vagyok azzal, hogy a paruzia közelvétele bizonyos magyarázattal szolgálhat. Ugyancsak lehet dolgokat magyarázni a más gazdasági és életviszonyokkal. Valóban, ezek is besegíthettek. Mégis döntően két mozzanatot az, amely ennek a szeretetközösségnek a megvalósulásához segített. Az első: az anyagiakhoz, földi javakhoz való egészen más viszonyulás. A kérdés ez: valóban Isten kezéből vett ajándék-e? Eszköz-e, nem csupán saját életünk fenntartására, hanem a barátszerzésre Isten országának viszonylatában...? (Lk 16,9). Tudjuk, hogy így van, de következtetek vagyunk-e a végsőkéig ebben? Az első gyülekezet az volt. Ők teljes következetességgel vallották és gyakorolták, hogy a földi javak Isten ajándéka és eszköz a barátszerzésre. A másik, el nem hanyagolható mozzanat a szeretetnek az általunk megszokottól való egészen más értelmezése és gyakorlata. A szeretet nem érzelem csupán, hanem elsősorban cselekvő jóakarattal. Mi a szeretetközösség példájának a családot tekintjük. Nem véletlenül. Mégis ez kevés. Számukra a példa Krisztus volt, aki mindenét odaadta a világért. Isteni dicsőségét, végre életét is. Nemcsak ma tűnik hát elképzelhetetlennek a szeretetközösség ilyen megvalósulása, hanem, úgy vélem, ennek lát-szott abban a korban is, de mégis valószínűsítő lett, mert a Szentlélek munkálta azt. - Ha azt mondanám, ez az életforma diakóniai, legfeljebb jól ismert fogalom frazeológiai használata volna. Mindenesetre tény, hogy önző irigység, a pénz, vagy a szerelme nem illenek a gyülekezet életformájához, sőt, ellene mondanak annak. De ugyanígy a jövő, a holnap gondja felől való aggodás, a másik gondjának, sőt esetleges ínségének semmibe vétele, az embertárs sorsával való nemtörődés, stb. is.

Ez a közösség örvendező gyülekezet. Textusunkban nem véletlenül kapcsolódik az öröm felemlítése a kenyér megtörése és az asztalközösség aktusához. Ez ugyanis a Krisztussal való közösség drága alkalma. Az ő gyülekezete nem a Krisztus-nélküliség inségében van, hanem a vele való teljes közösségben lehet együtt. Boldog öröme és Isten dicséretére indító csodálatos tény ez. A Szentlélek gyülekezete mindig együtt van Urával, nemcsak azért, mert ő maga a jelenlévő Úr, hanem azért is, mert a szentségben újra és újra eggyé lehet vele. Ezt a nagy lehetőséget nem kihasználja felmérhetetlenül nagy, felelőtlen mulasztás! Ha az igazi keresztyén öröm ma csak vágyálomnak látszik sokszor, akkor ennek rovossága csak az Úrral való minél gyakoribb teljes közösség lehet, mert az ő jelenlétét érző, vele eggyé lévő gyülekezet tudja igazán, mi is az az ujjongó öröm.

Ez a közösség misszionáló gyülekezet. Nem embereket téríteni, megfogni akaró, hanem őket vonzó gyülekezet. Nagy különbség! Az első szerint másokat akar a gyülekezet kedvessé tenni a maga számára, az utóbbi szerint a gyülekezet lesz kedvessé az emberek számára! A gyülekezet felelős a Krisztus arcának kiábrázolásáért. Vonzóvá úgy lesz, ha ez a vonzó arc lesz láthatóvá rajta. A misszió nélkül nehézkes erőlködés csupán. Természetes, hogy ez az egész nép előtt való kedvesség, a vonzó arculat nem egyszerűen csak a missziói vonzás. Elismerő megbecsülés is a kívülvalók részéről. Nem a tisztességért, megbecsülésért, elismerésért kell harcolnia a gyülekezetnek, hanem őt kell kiábrázolnia, önfeláldozó szeretetét sugározni, életét élnie, hiszen az egyház az ő teste, melyben titokzatos módon maga éli életét tovább e világon. Végső sorban azért a misszió is az ő kezében van. Nem véletlen a textus utolsó mondatának fogalmazása. Miközben a gyülekezet életében ő éli tovább életét, ő maga növeli is gyülekezetét, egyházát.

2./ Belülről nézve az: az apostoli tanításban, az úrvacsora közösségében és az imádkozásban szorgalmasan foglalkozó gyülekezet. Mégsem nézőpont, vagy a gyülekezet belső életének kérdései ezek, hanem az őt éltető együttes források.

Az apostoli tanítás nem tanrendszer sem az ókori bölcsélet, sem a rabbinizmus, sem pedig a dogma értelmében, hanem bizonyágtétel arról, hogy a Názáreti Jézus a Krisztus. Így ismerték meg őt életében. Tanításában ezzel az igénnyel lépett eléjük, s jeleivel ezt bizonyította meg. Ennek bizonyága fel-támadása. Felhangzottak eközben ótestamentomi reminiscenciák, visszatekintve értve meg a próféciák, ígéretek és kijelentések értelmét. Nem erőszakos rendszerezés azért, ha ma egyszerűen az igehirdetést, vagy az ígérel való foglalkozást értjük rajta. A gyülekezet éltető forrása az ige. A vele való állhatatos foglalkozás nélkül élő gyülekezet nincs. - A görög szó nemcsak az állhatatos foglalkozást, hanem a valamiben való állhatatos megmaradást is jelenti. Ebben az értelemben az apostoli igehirdetéshez való ragaszkodást is jelölheti más tanítás, vélekedés, stb. ellenére. Tévelygésekkel szemben a hozzá való ragaszkodás a gyülekezet életének egyetlen lehetősége.

Az úrvacsora közössége a gyülekezet másik éltető forrása.

Mi módon élhetné ő gyülekezetében titokzatos módon tovább életét, ha nem lesz vele egyg? - kérdezhetjük kissé célzatosan sarkítva. Bizony igaza van az apostolnak, hogy a korinthusi gyülekezetben lévő hitbéli erőtlenségnek, betegségnek, halálnak okát az úrvacsora körüli bajokban látta. (1 Kor 11,17kk). Az úrvacsorával való nem élés nemcsak eredményezi a megszegényedést, hanem jele is a már meglévő hitbéli elesésnek, megerőtlenedésnek. Az Úrral lenni kívánatos dolog. A vele, nála létel nagy lehetősége a földi életben ez a szentség!

Az imádkozás a gyülekezet harmadik éltető forrása. Vannak, akik itt csak a közös imádságra gondolnak. Mindenesetre tény, hogy a gyülekezet közösségében, testvérekkel együtt való imádkozásra szüksége van minden egyes Krisztus-hívőnek. Nem pszichológiai okokból, az igazi közösség megélése miatt, hanem mert benn a gyülekezet Urának együttes imádata valósul meg. Együttes térdre hullás ez az Úr és a Mindenható Atya előtt, akinek dicséretét zengei vég nélkül mennyei seregek sokasága. Ebbe a vég nélküli dicséretbe olvad bele a földön élő gyülekezet együttes imája is. És az együttes könyörgés is inkább talál meghallgatásra, hiszen ha az egész nép kéri Urát, hogyan is ne hallgatná meg.

Bánfi Béla

Szentháromság ünnepe

5 Móz 6,4-7

A textus

Alapigénk az Ótestamentum jól ismert, sokszor idézett része. A "Sómá Jisráél" tradicionális felhívás, amellyel a törzsek kultikus gyűlését szokták megkezdeni. A textus első szaváról ("sómá") nevezték el a zsidók mind a mai napig legismertebb, naponta kétszer is elmondott imádságát.

4.v. Ezt a verset többféleképpen lehet fordítani. A legkézenfekvőbb két változat: "Jahve, a mi Istenünk, egyetlen Isten", ill. "A mi Istenünk Jahve, egyedül Jahve". Az egyik fordítás azt hangsúlyozza, hogy Isten nem egy a sok közül, a másik pedig az ő kizárólagosságát minden más istenséggel szemben.

Az alapige első verse voltaképpen monoteista hitvallás, amelynek értékét, súlyát az adja, hogy politeista környezetben hangzott el. Feltűnő és csodálatra méltó, hogy Izráel a maga egyistenhitével őrt állt körülötte élő, sok istent hívő népek tengerében. A helytállást volt hivatva elősegíteni az egyistenhit gyakori tudatosítása és megvallása mind a családokban, mind a gyülekezet közösségében.

5.v. Ez a mondat az első parancsolat pozitív megfogalmazása. Az Isten és ember közötti viszonyban a szeretet a legfontosabb. Az egyetlen Isten az egész embert igényli, mivel ő is totálisan szereti az embert. Istent csak egész lényünkkel, emberségünkkel szerethetjük!

6.v. az 5. és a 6.v. tartalmilag szorosan összetartozik, az utóbbi az előbbit hangsúlyozza, megerősíti.

7.v. Isten népének és az egyes hívó embernek szent kötelessége a hit megvallása, a bizonyoságtétel, szóval és cselekedettel, egész életünkkel. Ebben a szolgálatban nem lehet szünetet tartani. A bizonyoságtételt mindenki irányában, személyválogatás nélkül kell végeznünk.

Az ünnep

Szentháromság ünnepe meglehetősen későn, 1334-ben lett az egyház nyugati részében általánosan kötelező nagy ünneppé. Ezen az ünnepen nem egy meghatározott üdvöseményre emlékezünk, hanem az üdvösséget Szerző Szentháromságot magasztaljuk.

Kétségtelen, hogy ennek az ünnepnek az egyházi köztudatban és gyakorlatban nincs olyan súlya, jelentősége, mint az üdvöseményekről tanúskodó nagy ünnepeinknek.

Az ünnep jó alkalom arra, hogy vallást tegyünk a Szentháromság egy igaz Istenről.

Igehirdetési vázlat

Isten népének feladata

Cur Deus homo? - ez volt Canterbury Anselmus kérdése.

Hol található meg a kegyelmes Istent? - kérdezte Luther.

Van-e Isten? - kérdezi a mai ember. Anselmus és Luther megtalálta a feleletet. A mai embernek ki felel?

1. Isten népének feladata, hogy bizonyoságot tegyen az élő Istenről. Nem az a dolgunk, hogy megpróbáljuk Isten létét bizonyítani. De hiábavaló is lenne bármiféle bizonyítási kísérlet, mert Isten az emberi bizonyítás vagy tagadás síkján felül van. Neki nincs szüksége semmiféle bizonyítékra.

A mi dolgunk hirdetni, hogy a mi Istenünk egyedül az Úr. Nincs más Isten, csak ő, a mindenható, szuverén Úr.

Honnan tudhatjuk ezt? Magától Istentől. Ő ismertette meg magát, s tárta elénk titkainak egy részét. Így lett, s lesz nyilvánvaló előttünk hatalmának fensége és szeretetének, irgalmának mélysége.

Nem hallgathatunk Istenről. Beszélünk kell róla. A bizonyoságtétel, az Istenről való tanúskodás belső kényszerből fakad. (Vö. Jer 20,9; ApCsel 4,20; 1 Jn 1,1kk.) Végső soron maga az Úr készítet bizonyoságtételle a Szentlélek által. Ő ad erőt, kedvet, bátorságot és bölcsességet hozzá.

Hogyan végezzük e szent feladatot?

2. Isten népének feladata, hogy szeresse az Urat

A mindenható, szuverén Isten szeret bennünket és szeretetet vár tőlünk. Szeretetét megbizonyítja gondviselő munkájában, az üdvőtörténetben, Jézus Krisztus keresztségében és az anyaszentegyház életében.

A mi szeretetünk voltaképpen válasz Isten szeretetére. Istent igazán csak az tudja szeretni, aki Bizonyos Isten szeretete felől, aki megtapasztalta már az ő szeretetét, hűségét, kegyelmét. Az embernek sok kötelessége van a világon. A legfőbb kötelessége, hogy szeresse az Urat, hogy engedelmeskedjék neki.

Istent nem lehet fél szívvel szeretni, neki nem lehet fél szívvel szolgálni. (1 Kir 18,21; Mt 6,24; Lk 16,13). Ő mindenes-tül igényli az embert ma is!

Sok bajunknak az az oka, hogy nem akarjuk Isten reánk vonatkozó totális igényét elismerni. Nem szeretjük az Urat teljes szívünk-ből, teljes lelkünkkel és teljes erőnkkel.

Nem feledjük azt sem, hogy az Isten iránti szeretet parancsától elválaszthatatlan az emberek iránti szeretet kötelezettsége. Istent csak úgy szerethetjük igazán, ha szeretjük embertársainkat. Az Isten iránti szeretet a felebaráti szeretetben is megnyilvánul. Ahol nem szeretik egymást az emberek, bizonyos, hogy Istent sem szeretik.

Hogyan szeretünk mi? Miről tanúskodik az életünk? Jaj nekünk, ha csak szóval és nyelvvél szeretünk és nem cselekedettel és igazsággal (1 Jn 3,18).

3. Isten népének feladata, hogy gondoskodjék a hit továbbadásáról

Tudjuk és meggyőződéssel valljuk, hogy a hit Isten ajándéka. Nem örökíthető és nem örökölhető. De azt is tudjuk, hogy "a hit hallásból van, a hallás pedig Krisztus beszéde által" (Róm 10,17).

A mi dolgunk gondoskodni arról, hogy Isten igéje hirdettesék, s azt mindenki meghallhassa. Isten iránti hálával kell elmondanunk, hogy egyházunkban nagyon sok alkalommal hangzik az Isten igéje. Nemcsak a felnőtteknek, hanem a gyermekeknek, ifjúságnak is. Ezek az alkalmak azonban nem pótolhatják és nem is pótolják a családi áhítatokat. A szülők felelőssége rendkívül nagy ezen a téren. Az ő tisztük, szent feladatuk, hogy az Úr ígét megismertessék és megszeretessék gyermekeikkel. A mi dolgunk bizottságot tenni Isten szeretetéről, Jézus Krisztus bűnbocsátó kegyelméről, a Szentlélek hűséges vezetéséről, arról, amit megtapasztaltunk, amiről meggyőződünk.

Megtettük-e, amit tennünk kellett volna ezen a téren? Nem fogjuk-e meg a dolog könnyebb végét, amikor másokra akarjuk bízni gyermekeink, unokáink hitben való nevelését?

Szentháromság ünnepén kézenfekvőnek tűnik, hogy keresztyén hitünk szent titkáról, a Szentháromságról hangozzék a prédikáció. Most nem ez történt. Egyrészt azért, mert a Szentháromság titkát nem magyarázni kell, hanem imádni, másrészt pedig azért, mert az alapige üzenete más irányba mutat. Arra biztat, hogy mi, Isten népe tegyünk bizottságot az élő Istenről, szeressük őt és gondoskodjunk a hit továbbadásáról.

Megtesszük ezt? - Bárcsak megtennénk?